

Paula Kuusipalo, Niko Kynnäräinen ja Aleksi Henttonen

AIKUISKOULUTUKSEN UUDET TEESIT

© Paula Kuusipalo, Niko Kynnäräinen ja Aleks
Henttonen/Kalevi Sorsa -säätiö rs
Kansi ja ulkoasu: Harri Heikkilä
Gummerus Kirjapaino Jyväskylä 2009
ISBN (nid.) 978-952-5689-10-5
ISBN (pdf) 978-952-5689-11-2

*Paula Kuusipalo,
Niko Kyynäräinen ja Aleks Henttonen*

AIKUISKOULUTUKSEN UUDET TEESIT

Sisällys

1. Aikuiskoulutuksen tila ja tulevaisuus	
– Sosiaalidemokraattinen näkökulma	7
2. Aikuiskoulutuksen haasteet	11
Valtakunnassa ei kaikki hyvin	13
Tutkinnoista laaja-alaisen osaamisen kehittämiseen	17
Monimutkaisuus, hidasliikkeisyys ja kapeakatseisuus	21
Maahanmuuttajat erityisryhmänä	23
3. Tavoitteena sivistys ja tasa-arvo	27
Sivistys	28
Tasa-arvo	30
Kriittinen kasvatus	32
4. Suomalainen aikuiskoulutusjärjestelmä.....	37
Aikuiskoulutusjärjestelmän toiminta	39
Viimeaikaisia kehityshankkeita	46
5. Nykyjärjestelmässä korjattavaa	55
Markkinaehtoinen koulutus.....	55
Osallistuminen	57
Kiteytys	59
6. Kehittämiskohteet.....	63
Koulutustili	65
Hintatuki	69
Sivistyskeskus	72
7. Keskeiset esitykset	77
Kirjallisuus	78

Kirjoittajat

KM Paula Kuusipalo on työskennellyt monikulttuurisen aikuiskoulutuksen sekä kotouttamistoiminnan suunnittelu- ja kehittämistehtävien parissa vapaan sivistystyön ja valtion hallinnon tehtävissä. Tekeillä on aikuiskasvatuksen väitöskirja sivistystyön roolista nyky-yhteiskunnassa ja mahdollisuudesta edistää osallisuutta ja yhteiskunnan jäsenyyttä opinnollisen toiminnan keinoin.

VTK Niko Kyynäräinen aloitti koulutuspolitiikan harrastamisen opiskelijapolitiikan kautta. Hän on toiminut niin Turun yliopiston ylioppilaskunnassa kuin Suomen ylioppilaskuntien liiton hallituksessa. Opiskelijapolitiikasta hän siirtyi Turun kaupungin osaamis- ja elinkeinotoimen apulaiskaupunginjohtajan avustajaksi. Vastuualueeseen kuului kaikki koulutusasteet alakoulusta aikuiskoulutukseen. Työskenneltyään hetken ympäristötoimen apulaiskaupunginjohtajan avustajana hän siirtyi Turun Seudun Kehittämiskeskukseen kehityspäälliköksi.

VTM Aleksi Henttonen on toiminut koulutuspolitiikan eri osa-alueiden parissa opinnoissaan, työtehtävissään ja harrastuksissaan kymmenen vuoden ajan. Opiskelijajärjestöistä hän siirtyi ammattiyhdistysliikkeen palvelukseen. Vapaa-ajallaan Henttonen harrastaa koulutuspoliittisen yhdistystoiminnan lisäksi aihetta sivuavia jatko-opintoja.

Kirjoittajat vastaavat tässä raportissa esitetyistä näkemyksistä. Raportti on osa Kalevi Sorsa säätiön Osaamisyhteiskunta kaikille -hanketta, joka on kolmi-
vuotinen. Nyt hankkeen päätösvuonna pääpaino on ollut aikuiskoulutuksessa. Hanke toteutetaan Palkansaajasäätiön tuella.

1.

Aikuiskoulutuksen tila ja tulevaisuus – Sosiaalidemokraattinen näkökulma

Aikuiskoulutuksesta on tullut viimeisen parin vuosikymmenen aikana taikasana, joka nähdään avaimena niin kotimaisten työmarkkinoiden toimivuuden, Suomen kansainvälisen kilpailukyvyn, kuin aikuisen ihmisen henkilökohtaisten tarpeidenkin toteutumisen kannalta. Vaikka nämä odotukset ovatkin globaalissa maailmassa perusteltuja, on niihin vastaaminen käytännön elämässä osoittautunut hankalaksi haasteeksi. Ei vähiten sen vuoksi, että niin odotukset kuin niiden toteutumisen tiellä olevat esteetkin näyttävät kasvavan osin samoista kansainvälisen integraation juurista, niiden sisältämistä jännitteistä.

1990-luvun laman jälkeisessä Suomessa aikuiskoulutuksen kehittämisen tiellä on ollut sekä järjestelmän rakenteiden ja ohjausmenetelmien että koulutuksen sisällöllisten painopisteiden määrittelyyn ja rahoituksen riittävyteen liittyviä ongelmia. Niiden käsittelyä on vaikeuttanut merkittävästi myös taustalla käyty voimistuva ideologinen kamppailu julkisen vallan ja markkinayhteiskunnan rajoista. Näistä aatepoliittisista tavoitteista ei kuitenkaan ole haluttu puhua ääneen, vaan ne on kätkeyty puhtaasti taloudellisen rationaalisuuden piiriin kuuluviksi asioiksi.

Suoritteisiin perustuvan valtionosuusjärjestelmän luominen 90-luvun alkuvuosina synnytti laman luoman korkean koulutuskysynnän oloissa määrällisen kilpailun, jonka ongelmat alkoivat tulla laajemmin esiin 2000-luvun alussa. Ne näkyivät sekä koulutusalojen välisenä suosiokilpailuna että valtionosuuksien riittävyteen paineita luoneena liikakasvuna. Edellinen synnytti koulutusaloilta ylitarjontaa ja jälkimmäinen on näkynyt myös sanktioihin johtaneina

valtionosuussäännösten rikkomisena. Valtionosuuspolitiikan perusteiden muutokset olivat osa samanaikaisesti käynnistynyttä valtion tehtävien delegointia kunnille. Näiden norminpurkutalkoiden (deregulaatio) tavoitteeksi oli määritelty alueellisuuden ja lähidemokratian vahvistaminen. Aikuiskoulutuksenkin rahoitusongelmista tuli osaksi tästä johtuen kuntien ongelmia. Parhaillaan vastauksia näihin ongelmiin haetaan kuntaliitoksiin tähtäävän Paras-hankkeen avulla.

Aikuiskoulutusjärjestelmän sisällöllisen kehittämisenpainopiste on ollut voimakkaasti tutkinnollisen ja ammatillisen koulutuksen alueella. Merkittävä uudistus on ollut näyttötutkintojärjestelmän synnyttäminen. Aiemmin aikuiskoulutuksen valtasuonena ollut vapaa sivistystyö on ollut vetäytyjän osassa, ainakin taloudellisten panostusten mittarilla arvioituna. Harrastuneisuuden arvostus on ollut laskussa. Kysymys kuuluukin, tarvitsevatko aikuiset edelleen tulevaisuudessa elämänsä rakennuspuiksi muutakin kuin muodollisia tutkintoja ja kelpoisuuksia, vai onko mahdollista korvata omaehtoinen sivistyspyrkimys kokonaan ulkoa ohjatulla koulutuksella? Vastaus riippuu siitä näemmekö aikuisen ihmisen omaa elämäänsä hahmottavana aktiivisena kansalaisena vai ainoastaan työmarkkinatilanteisiin sopeutuvana alamaaisena.

Viime vuosien tärkeimmät kokonaisvaltaiset yritykset aikuiskoulutuspolitiikan suuntaamiseksi ovat olleet vuosituhannen alussa työskennellyt parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä (PAT) sekä parhaillaan esityksiään valmistelevat ammatillisen aikuiskoulutuksen työryhmä (AKKU) ja vapaan sivistystyön kehittämisohjelmaa laativa työryhmä (KEHO).

PAT-työryhmä teki lukuisia esityksiä joiden painopiste oli vähän koulutusta saaneen aikuisväestön koulutustason kohottamisessa (Noste) ja opintososiaalisten ongelmien (opintotuet, työttömyyden aikainen opiskelu, verotuskohtelu) ratkaiseminen. Toistaiseksi tulokset ovat toteutuneet vain osittain, niistä merkittävimpänä Noste-ohjelma.

AKKU ja KEHO työskentelevät osin PAT-ryhmän linjauksia päivittäen, mutta niiden tehtävälisillä ovat erityisen keskeisessä asemassa myös koulutusjärjestelmän rakenteelliset kehittämiskysymykset, alueellisuus ja toiminnallisen (taloudellinen, määrällinen) tehokkuuden kysymykset.

Tämän raportin tavoitteena on esittää aikuiskoulutuksen kehittämistä koskevaan keskusteluun erityinen sosialidemokraattinen näkökulma. Onko sellai-

nen löydettävissä ja jos on, niin millainen se on? Ovatko sosialidemokraattien tavoitteleman aikuiskoulutuksen sisältöinä edelleen mahdollisuuksien tasa-arvo ja itseohjautuvan sivistystahtoisen kansalaisen kasvun tukeminen? Miten nämä tavoitteet toteutuvat nyt ja tulevaisuudessa?

Ville Marjomäki
Opetusneuvos

2.

Aikuiskoulutuksen haasteet

Yhteiskunnallinen keskustelu kaipaa tuoreita ja inhimillisiä näkökulmia taloudellisiin ja rakenteellisiin ilmiöihin, jotka on etäännytetty arjesta hallinnollisen kielenkäytön keinoin. Ajankohtaiset globaalit ilmiöt, kuten väestökehitys, ilmaston muutos ja markkinatalouden ajautuminen taantumaan, ovat haasteita, joiden ratkaisemiseksi haetaan keinoja. Samanaikaisesti Euroopan unionin vaikutus kansalliseen politiikkaan sekä julkisen hallinnon alasajo ja markkinaorientoituminen muuttavat suomalaista yhteiskuntaa. Tulevaisuuden osaa- mis- ja hyvinvointitarpeisiin vastaaminen on myös elinikäisestä oppimisesta ja aikuiskoulutuksesta käydyn keskustelun ytimessä.

Valitettavan usein keskustelussa ja politiikassa unohdetaan yksittäinen, aintukertainen kansalainen tarpeineen, unelmineen ja haaveineen. Yhteiskunnallisten ja taloudellisten kehityslinjojen tunnistaminen on edellytys onnistuneen politiikan, myös aikuiskoulutuspolitiikan tekemiselle, mutta politiikka ei saa keskittyä vain suuriin trendeihin. Laajoihin yhteiskunnallisiin rakenteisiin keskittyvä analyysi tarjoaa liian usein ongelmien ratkaisuksi uusia yhteiskunnallisia rakenteita, järjestelmiä, organisaatioita ja strategioita. Kansalainen jää unohduksiin.

Hyvinvointivaltion kehityshistoria oli pitkään yhteiskunnallisten rakenteiden, palveluiden ja järjestelmien luomista. Kaikkien kansalaisten terveyden, toimeentulon ja oppimismahdollisuuksien turvaaminen vaati tasa-arvoisen terveydenhuollon, sosiaalipalvelujen ja koulutusjärjestelmän rakentamista. Järjestelmien rakentaminen tuotti maailmanlaajuisestikin tarkasteltuna hyviä tuloksia, vaikka yhteiskunnallinen tasa-arvo ei täydellisenä toteudu millään näistä kentistä.

Tasa-arvoistavien järjestelmien luominen on auttanut vähäosaisten kansalaisten aseman parantamisessa ja luonut uusia mahdollisuuksia kaikille kansalaisille itsensä toteuttamiseen. Samalla, ja osin mahdollisuuksien lisäämisen myötä kansalaisten tarpeet ovat kuitenkin monimuotoistuneet. Kansalaisten elämäntilanteet ja tarpeet ovat erilaisia eri sukupolvilla, sukupuolilla, alueilla, kieliryhmissä ja työtehtävissä. Maahanmuutto ja yksilöllisten elämänpolkujen monipuolistuminen haastavat järjestelmät, jotka on rakennettu pitkälti yhdenmukaisten tarpeiden tyydyttämistä varten.

Yhteiskunnan yksilöllistyminen esitetään usein hyvinvointivaltiolla vastakkaisena tai sen perusteet haastavana kehityksenä, vaikka kyseessä on yksi hyvinvointivaltion suurimmista saavutuksista.

Yhteiskunnan yksilöllistyminen esitetään usein hyvinvointivaltiolla vastakkaisena tai sen perusteet haastavana kehityksenä, vaikka kyseessä on yksi hyvinvointivaltion suurimmista saavutuksista. Ensimmäistä kertaa koko ihmiskunnan historiassa merkittävällä osalla kokonaisten yhteiskuntien kansalaisista on mahdollisuus toteuttaa itseään ja elää elämänsä autonomisina yksilöinä. Hyvinvointivaltion rakenteet ovat antaneet ennennäkemättömälle määrälle ihmisiä mahdollisuudet kouluttautua ja saada turvaa sosiaalisten riskien varalta ja elää näin ollen myös omaa elämäänsä vapaammin. Autonomisen yksilöllisyyden orastava toteutuminen kaikissa kansankerroksissa antaa meille mahdollisuuden astua kehityksessä eteenpäin. On havaittava, ettei individualismin tarvitse tarkoittaa samaa kuin egoismi.

Kansalainen toimi ensimmäisen sukupolven hyvinvointivaltiota rakennettaessa lähinnä osallistumalla kollektiiviseen poliittiseen ja yhteiskunnalliseen toimintaan. Hänen kansalaisena käyttämänsä valta oli valtaa kaikille yhteisten järjestelmien rakentamiseen. Tarpeiden erilaistuessa me tarvitsemme toisen sukupolven hyvinvointivaltion, jossa kansalainen voi toteuttaa itseään kansalaisena myös omissa yksilöllisissä elämänvalinnoissaan samalla kun varmistetaan että näitä mahdollisuuksia tuottavat järjestelmät ovat aidosti kaikille avoimia ja tasa-arvoisesti saavutettavissa. Yksilöllinen itsensä toteuttaminen ei toisen sukupolven hyvinvointivaltiossa ole jotakin valtion ja yhteiskunnan ulkopuolella tai niiden lisäksi tapahtuvaa vaan olennaisin osa julkisen yhteiskunnan toimintaa.

Aikuiskoulutusjärjestelmämme on rakennettu vuosikymmenten saatossa eri aikoina ja eri tarpeisiin vastanneista instituutioista. Järjestelmä on muotoutunut hallintorakenteiden viidakoksi, jonka hahmottaminen on asiantuntijallekin haastavaa, tavallisesta kansalaisesta puhumattakaan. Kun julkisen vallan ohjaus on vähentynyt, on instituutiot jätetty markkinoiden ohjattaviksi. Aikuiskoulu-

tuksessa markkinoistumiskehitys on johtanut tilanteeseen, jossa eri oppilaitosmuodoissa tuotetaan samankaltaista koulutusta ja kilpaillaan maksukykyisimmistä opiskelijoista. Kansalaisen rooli suhteessa koulutuksen tarjoajiin on ollut pitkälti vastaanottava ja mahdollisuudet suoraan vaikuttaa koulutustarjontaan vähäiset. Nykyisellään kansalaisen rooliksi on muotoutunut olla asiakas koulutuksen markkinoilla.

Seuraavan analyysimme ja esitystemme tavoite on kaikessa monimutkaisuudessaan ja vaikeudessaan helppo ja yksinkertainen. Me haluamme aikuis-koulutuksen, jossa kansalainen saa toimia aitona, autonomisena yksilönä, vastata omiin haasteisiinsa ja tarpeisiinsa sekä toteuttaa itseään, omia haaveitaan ja unelmiaan. Nämä mahdollisuudet tulee julkisen vallan toimenpitein tarjota kaikille kansalaisille maksukykyyn, aiempaan koulutushistoriaan tai muuhun taustaan katsomatta. Ketään ei saa sulkea ulkopuolelle.

Samalla kun tämä raportti keskittyy aikuiskoulutukseen sekä järjestelmien kehittämiseen, on havaittava, ettei aikuiskoulutukseen liittyviin ongelmiin voida tarttua pelkästään aikuiskoulutusjärjestelmään ja sen instituutioihin keskittyen. Kyse on laajemmasta kysymyksestä ja yhteiskunnallisesta tasa-arvosta ylipäätään. Koulutuksellista tasa-arvoa ei voida saavuttaa taloudellisesti tai sosiaalisesti epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa. Koulutuspoliittisilla ratkaisuilla voidaan merkittävästi lisätä tai vähentää ihmisten mahdollisuuksia, tasavertaisuutta ja vapautta yhteiskunnassa, mutta yksin ne eivät ole riittäviä. On myös kyseenalaistettava markkinaorientoitunut, ihmisistä piittaamaton politiikka, joka on johtanut eriarvoisuuden lisääntymiseen ja sen hiljaiseen hyväksymiseen.

Seuraavassa hahmotellaan aikuiskoulutuksen tulevaisuutta vastauksena siihen kohdistuviin odotuksiin. Keskeisempää kuin rakenteellisiin trendeihin vastaaminen on kuitenkin vastaaminen tavallisen kansalaisen tarpeisiin. Aikuiskoulutus on yksi niistä kentistä, joilla tarvitsemme kipeästi siirtymistä hyvinvointivaltion seuraavaan vaiheeseen, kohti mahdollisuuksien luomista ja takaamista kansalaisten omien valinnan mahdollisuuksien lisäämiseksi.

Koulutuksellista tasa-arvoa ei voida saavuttaa taloudellisesti tai sosiaalisesti epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa.

VALTAKUNNASSA EI KAIKKI HYVIN

Opiskelu on jokaisen kansalaisen perusoikeus. Oppiminen on ihmiselle ominainen toiminnan muoto, tapa suhtautua ympäröivään maailmaan, uusiin ti-

lanteisiin ja ihmisiin. Oppiminen on pohjimmiltaan sosiaalista toimintaa, jonka on todettu vahvistavan yksilön ja yhteisöjen hyvinvointia sekä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Suomen aikuiskoulutusjärjestelmä on kansainvälisessä vertailussa kattava ja osallistujamäärät korkeita. Myös nuorisoasteen koulutusjärjestelmämme on tuottanut erinomaisia tuloksia. OECD:n Pisa-tulokset peittävät kuitenkin julkisuudessa käydystä keskustelusta sen tosiasian, että tasa-arvo-ongelmat suomalaisessa koulutusjärjestelmässä ovat edelleen olemassa. Aikuiskoulutuksen kentällä ne liittyvät erityisesti koulutuksen kasautumiseen ja sukupolvien välisiin koulutuseroihin.

Työmarkkinoita luonnehtii tällä hetkellä nopea ja jatkuva muutos sekä osaamisvaatimusten jatkuva kasvu. Samalla kuitenkin koulutuksen rahoitusjärjestelmä ja toimeentulojärjestelmät luovat tehokkaasti esteitä koulutukseen hakeutumiselle niille, jotka ovat vähemmän motivoituneita kouluttautumaan tai joilla on puutteelliset tiedolliset taidot. Tämä on erityisen ongelmallista tilanteessa, jossa rakennemuutos usein uhkaa ensimmäisenä näiden ihmisten työpaikkoja ja sitä myötä toimeentulon mahdollisuuksia.

Kulttuuriset kysymykset muodostavat taloudellisten ja byrokraattisten kysymysten ohella merkittävän esteen koulutukseen hakeutumiseen. Koulutuspolun uudelleenaloittamista ei osata nähdä perusteltuna tai merkityksellisenä vaihtoehtona oman ammattitaidon ylläpitämiseen. Minäkuva ja identiteetti kiinnittyvät ennen muuta omaan työpaikkaan ja ammattiin, ei niinkään ammattitaitoon ja osaamiseen yleensä. Nuoruuden koulukokemukset leimaavat käsitystä itsestä oppijana ja saattavat nostaa opiskelun aloittamisen kynnyistä. Aikuiskoulutuksen tasa-arvoon liittyvät kysymykset kuuluvat myös yleisen koulutusmotivaation piiriin.

Edellisen taantumun seurauksena pitkäaikaistyöttömyys sekä koulutuksesta ja työelämästä syrjäytyminen muotoutuivat pysyviksi ilmiöksi, joiden ratkaisemiseksi ei nykyisen hallitusohjelman mukaisesti toimeenpannun aikuis-koulutuksen kokonaisuudistuksen periaatelinjauksissa ole toistaiseksi tarjottu toimintamalleja. Ikääntyvän ja eläköityvän aikuisväestön koulutukseen liittyvä vahvasti jaksamisen ja hyvinvoinnin näkökulma: satsauksia ollaan valmiita tekemään, että työssä viihdyttäisiin kauemmin. Jos työuria halutaan pidentää, on työssä jaksamiseen ja työelämän laatuun kiinnitettävä erityistä huomiota.

On etsittävä keinoja työn tasaamiseen: pois niiltä, joilla on liikaa ja lisää niille, jotka ovat syrjässä työmarkkinoilta.

Yhteiskunnan muuttuminen aiheuttaa paineita koulutuksen suunnittelua kohtaan. Erityisen vaikeaksi muodostuu tulevaisuuden työvoimatarpeiden ennakointi. Arvioiden mukaan työvoiman tarve tulee laskemaan perinteisillä miesvaltaisilla tuotantoaloilla, mutta samalla tekniikka korvaa työntekijän yhä enenevässä määrin myös naisvaltaisilla toimistotyöaloilla. Huomioitavaa kuitenkin on se, että tänä päivänä tehtävät koulutuspoliittiset ratkaisut tulevat vaikuttamaan pitkälle 2020-luvulle.

Nopea rakennemuutos korostaa tarvetta järjestelmän notkeudelle ja korjaamiselle yksilölähtöisempään suuntaan. Yhteiskunnan on varauduttava mahdollistamaan kansalaisten joustava osaamisensa päivittäminen sekä pyrittävä luomaan jatkuvalla kouluttautumiselle otollinen kulttuuri ja olosuhteet. Oleellista on nostaa esiin ylpeyttä omasta ammattitaidosta ja korostaa hyviä perustaitoja muutosvalmiuden edellytyksenä. Monipuolinen osaamis pohja lisää työntekijöiden autonomiaa ja mahdollisuuksia yhteiskunnassa sekä vähentää riippuvuutta yhdestä työnantajasta.

Koulutuksen suunnitteluun ja tulevien työelämän tarpeiden ennakkointiin tulee kehittää nykyistä kansalaislähtöisempiä malleja, joiden lähtökohta on nimenomaan yksilöiden valtaistamisessa. Päätöksentekojärjestelmä ja koulutuksen järjestäjäverkko sekä hallintotavat periytyvät ajalta, jolloin muutos oli mahdollista suunnitella tarkoin etukäteen ja byrokratian tehtävä oli varmistaa, että asiat vietiin käytäntöön päätösten mukaisesti.

Uuden järjestelmän tulee toimia kansalaisten osallisuuteen nojautuen. Kansalaisten osallistuminen on keskeistä paitsi järjestelmän syntyvaiheessa, myös sen jatkuvassa kehittämisessä. Ajatus, että aikuiskoulutus voisi joskus olla valmiin sen enempiä kuin mikään muukaan osa yhteiskuntaa, on hylättävä ja sen sijaan tulee nostaa esiin kansalaisten jatkuva osallistuminen järjestelmän kehittämiseen. Tässä voitaisiin hyödyntää sosiaalisen median mahdollisuuksia ja luoda prosesseja, joissa kansalaiset osallistetaan mukaan ideoimaan ja tuottamaan parhaita koulutusmalleja.

Nykyinen aikuiskoulutusjärjestelmä on läpinäkymätön, eikä sen laatua ja vaikuttavuutta voida luotettavasti arvioida. Eri oppilaitosmuotojen erityislaatu, historialliset lähtökohdat ja sivistykselliset tehtävät ovat liudentuneet. Samaa

Jos työuria halutaan pidentää, on työssä jaksamiseen ja työelämän laatuun kiinnitettävä erityistä huomiota.

koulutusta, jopa samojen opettajien antamana voi olla tarjolla vaikkapa kansalaisopistossa, kesäyliopistossa ja ammatillisessa aikuiskoulutuskeskuksessa. Koulutusinstituutiot kilpailevat keskenään, mikä pahimmillaan syö kaikkien osapuolten resursseja. Julkinen valta on luovuttanut ohjausvastuunsa markkinoille, jotka toimivat omien lakiansa mukaisesti. Maksukykyiset ja itsenäiseen hakeutumiseen harjaantuneet opiskelijat voittavat ja epätasa-arvoistava kehitys aikuiskoulutuksessa lisääntyy.

Rahoitusjärjestelmä ei huomioi koulutuksen laatua eikä toiminnasta kerätä järjestelmällisesti opiskelijapalautetta, joka mahdollistaisi laadun arvioimisen. Oppilaitokset saavat tietoa opiskelijatyytyväisyydestä omaan käyttöönsä, mutta järjestelmätasolla ei opetushallinnon alaisessa koulutuksessa ole olemassa tietoa siitä, miten tyytyväisiä aikuiskoulutuksen opiskelijat ovat olleet saamaansa koulutukseen. Joitakin kyselytutkimuksia on tehty siitä, miten kansalaiset kokevat saamansa aikuiskoulutuksen, eivätkä tulokset aina ole kovinkaan mairittelevia. Koulutuksen tutkimus- ja toimintakenttä ovat etääntyneet toisistaan eikä systemaattista tutkimustietoa ole käytettävissä toiminnan kehittämisen tueksi. Yliopistojen tulosohjaus ei myöskään kannusta kriittiseen tutkimukseen.

Keskeistä kansalaisten osallistamisessa on luoda ”avoimen koodin” koulutussuunnittelu, jota voidaan hyödyntää etenkin vaikeasti tavoitettavien opiskelijaryhmien aktivointiin.

Keskeistä kansalaisten osallistamisessa on luoda ”avoimen koodin” koulutussuunnittelu, jota voidaan hyödyntää etenkin vaikeasti tavoitettavien opiskelijaryhmien aktivointiin. Järjestelmätason suunnittelu ei yksinkertaisesti kykene vastaamaan erilaisten yksilöiden erilaisiin tarpeisiin. Sen sijaan koulutusta järjestävillä oppilaitoksilla ja järjestöillä on hyvät edellytykset eri kohderyhmien tavoittamiseen. Kansalaisilla itsellään on pääsääntöisesti paras tieto omista tarpeistaan. Avoimen koodin aikuiskoulutuksessa järjestelmän ohjaus ja rahoitus toimisi pitkälti kansalaisten omana toimintana. Yhteiskunnan tehtävä on turvata, että kaikilla kansalaisilla on mahdollisuus tuoda omat tarpeensa näkyviksi koulutuksen järjestäjille ja antaa oppilaitoksille riittävät kannustimet tavoittaa haastavimmatkin kohderyhmät.

Aikaa vievin ja työläin tehtävä on niiden ihmisten tavoittaminen, joiden tarpeisiin koulutus ei ole vielä onnistunut vastaamaan, mutta suuria ongelmia liittyy myös monien muiden ryhmien tavoittamiseen. Esimerkiksi korkeakoulutettujen täydennyskoulutusta tarjotaan monilla aloilla lähinnä kaupallisten toimijoiden taholta, mikä rajoittaa koulutettujen työntekijöiden mahdollisuuksia omaehtoiseen täydennyskoulutukseen. Oikein rakennetuilla kannustimilla

oppilaitosten monimuotoisuus muuttuu rikkaudeksi ja kyvyksi saavuttaa hyvin erilaisia kohderyhmiä sen sijaan, että se vaikeaselkoisuudellaan ja opiskelijamaksuillaan sulki erilaiset ryhmät ulos.

TUTKINNOISTA LAAJA-ALAISEN OSAAMISEN KEHITTÄMISEEN

Aikuiskoulutusta koskevassa keskustelussa on jännitteitä erilaisten koulutuksellisten tavoitteiden ja näkökulmien välillä. Rahoituslähteistä ja lainsäädännöstä juontuva karkea jako on olemassa yleissivistävän ja omaehtoisen sekä ammatillisen ja työmarkkinalähtöisen koulutuksen välillä. Haluamme puheenvurossamme nostaa esiin sivistystoiminnan monitahoisen merkityksen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan toiminnalle. Opiskelun arvolähtökohdat voivat olla välineelliset tai oppiminen voidaan käsittää oikeutena, itseisarvona ja kaikkeen inhimilliseen toimintaan olennaisesti kuuluvana.

Arvolähtökohtien kaksijakoisuus esitetään usein vastakkaisena, vaikka kyseessä ovat toisiaan täydentävät näkökulmat. Itseisarvoinen oikeus oppimiseen osana kaikkea inhimillistä toimintaa ei sulje pois sitä, että uuden oppiminen koituu siunaukseksi niin oppijalle kuin yhteiskunnallekin. Sen enempää ei käytännöllisiin tarpeisiin vastaava koulutus ole antamatta yksilölle mielekkäitä ja palkitsevia oppimisen ja itsensä toteuttamisen kokemuksia. Perustutkinnon suorittaminen merkitsee yksilölle usein enemmänkin kuin parantunutta työmarkkina-asemaa.

Kehitys ja edistys sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla perustuu uusien näkökulmien ja taitojen oppimiseen, näkemyksien vaihtoon ja yhteistyöhön. Aikuiskoulutuksen suunnittelussa ja toteutuksessa on tärkeää painottaa opiskelun sivistävän funktion toteutumista. Toiminnan taustalla vaikuttava maailmankuva ja ihmiskäsitys ohjaavat valintoja. Lyhytjänteisestä täsmäkouluttautumisesta pitää siirtyä kohti elinikäistä oppimista, jossa kansalaisen, työnantajan ja yhteiskunnan roolit ovat tasapainossa. Kapean välineellinen osaaminen vastaa vain kapeisiin ja lyhyisiin tarpeisiin, kun laaja-alaisesti itseään kehittävä kansalainen on kestävämmän hyödyllinen myös työnantajalle, lähipiirilleen ja koko yhteiskunnalle.

Meidän täytyy välttää ajatusta tiukasta jaosta kapean käytännölliseen osaamiseen ja laaja-alaiseen itsensä kehittämiseen. Elinikäisen oppimisen laaja-alai-

Lyhytjänteisestä täsmäkouluttautumisesta pitää siirtyä kohti elinikäistä oppimista, jossa kansalaisen, työnantajan ja yhteiskunnan roolit ovat tasapainossa.

suus ei ole yhden kurssin tai koulutusohjelman ominaisuus. Se on yksilöllisen koulutusuran ominaisuus. Monissa tapauksissa laaja-alainen elinikäinen oppiminen muodostuu osista, jotka itsessään voivat olla hyvinkin lyhyitä, kapealaisia ja välittömän käytännöllisiä. Yhdessä nuo kapeat kurssit voivat kuitenkin muodostaa huomattavan laaja-alaista osaamista. Laaja-alaisuuden painottaminen ei tarkoita, että emme tarvitse tiukasti rajattuja välineellisiä opintojaksoja, vaan että niiden tuloksena syntyvää osaamista ei pidä rajata liian suppeasti ja kapeasti.

Koulutuksellinen tasa-arvo edellyttää vahvaa julkista tukea koulutukseen, jotta aikuisten opiskelumahdollisuudet voidaan turvata. Etenkin vähän koulutusta saaneiden oppimistilaisuuksia lisäämällä voitaisiin tehokkaasti vaikuttaa yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen taloudelliseen, fyysiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin. Heikot perustaidot ja lyhyt pohjakoulutus korreloivat työttömyyden ja alhaisen tulotason kanssa. Pitkän pohjakoulutuksen on havaittu myös vaikuttavan äänestysaktiivisuuteen ja kansalaistoimintaan osallistumiseen myönteisesti. Lisäsatsaus aikuisten opiskelumahdollisuuksien lisäämiseen säästäisi menoja syrjäytymisen aiheuttamien ongelmien hoidossa.

Aikuisten perustaitojen ja taloudellisen tuottavuuden välistä yhteyttä koskeneessa OECD:n tutkimuksessa on todettu matalan koulutustason omaavien perustaitojen kehittämisen olevan usein tehokkaampaa taloudellisen kasvun kannalta kuin panostaminen korkeasti koulutettujen lisäkoulutukseen. Pohjoismainen hyvinvointivaltion malli tukee tätä havaintoa: tasa-arvoisten koulutusmahdollisuuksien tarjoaminen koko väestölle, kansakoulu ja kansansivistyspyrkimykset ovat luoneet sivistyneen pohjoismaisen hyvinvointivaltion perustan. Pohjoismainen malli on maailmanlaajuisesti merkittävä esimerkki yhteiskuntajärjestelmästä, joka tähtää kaikkien ihmisten hyvinvointiin.

Aktiivinen sivistystoiminta, harrasteryhmiin ja omaehtoiseen koulutukseen osallistuminen tuottaa luottamukseen ja vastavuoroisuuteen perustuvia verkostoja. Verkostojen sosiaalinen pääoma vaikuttaa inhimilliseen ja sitä kautta myös taloudelliseen hyvinvointiin. Omaehtoisen koulutuksen vaikutuksia kartoittaneessa tutkimuksessaan Manninen ja Luukannel arvioivat hyvinvoinnin lisääntyneen Suomessa opiskelun vaikutuksesta noin miljoonalla ihmisellä vuosittain. Aikuisopiskelijan lähipiiriin heijastuvat kerrannaisvaikutukset huomioiden vapaan sivistystyön järjestämisellä voidaan saada aikaan huomattavia

Aktiivinen sivistystoiminta, harrasteryhmiin ja omaehtoiseen koulutukseen osallistuminen tuottaa luottamukseen ja vastavuoroisuuteen perustuvia verkostoja.

kansanterveydellisiä ja kansantaloudellisia vaikutuksia. Se, että huomattava osa jo valmiiksi heikommassa asemassa olevista ihmisistä syrjäytyy näistä mahdollisuuksista, on merkittävä yhteiskunnallinen ongelma.

Työelämää ja aikuiskoulutusta koskevassa keskustelussa on pitkään korostettu jatkuvaan muutokseen sopeutumisen valmiuksia ja työntekijän hyveeksi on nostettu kyky muuntautua aina kulloisenkin markkinatilanteen tarpeiden mukaan. Kouluttautumisen vastuu näyttää siirtyneen yksilöille, kun koulutuspoliittinen päätöksenteko taas on mahdollista jopa ilman kansalaisia. Työelämässä tarvitaan laajaa ja monimuotoista osaamista yhä useammalta työntekijältä. Kapeat työnkuvat ja työtehtävät ovat yhä harvemmassa. Monipuolinen kielitaito, perustasoa kattavampi kirjoitus- ja lukutaito, sosiaalisten tilanteiden ja ryhmätöytäitojen hallinta ja nykyaikainen teknologia ovat arkipäivää kaikissa työtehtävissä. Suomalaisen työelämän muuttuneet osaamisvaatimukset, uusi tekniikka ja monipuoliset työtehtävät edellyttävät työntekijöiltä laajaa osaamista.

Nykyinen tutkintokeskeinen koulutusjärjestelmä ei vastaa tehokkaasti tähän haasteeseen. Erityisesti humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla tutkintokeskeisyys on poistumassa ja kaikki muu kertynyt osaaminen ja kokemus ovat jo merkittävämpiä tekijöitä työllistymisen kannalta. Elinikäisen oppimisen ajatuksen sisäistämisestä onkin tulossa keskeinen yksilön työmarkkina-asemaa ja elämänuraa määrittävä tekijä. Se, kuinka pärjää yhteiskunnassa tulee pitkälti riippumaan siitä, kuinka valmis on oppimaan ja omaksumaan uutta. Työnantajien rooli ja vastuu työntekijöidensä osaamisen kehittämisestä tulisi arvioida uudelleen ja nostaa henkilöstön osaaminen tärkeälle sijalle yritysten arvonmäärittelyssä.

Tietotekniikan ja etenkin virtuaalisten sovellusten hallinta on tuonut uusia oppimisen kohteita, mutta uudet sovellukset ovat myös luoneet uusia mahdollisuuksia oppimiseen ja osallisuuteen. Tekniset sovellukset ja etenkin sosiaaliset mediat voivat tukea ja jopa luoda täysin uudenlaisia dialogisuuden ja osallisuuden muotoja työelämään ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Tämä kehityskulku tulee muuttamaan vähitellen myös käsityksemme oppimisesta ja koulutuksesta.

Paitsi että tieto on vapaasti kaikkien saatavilla, on myös tiedonmuodostuksen tila ja paikka saanut uusia muotoja. Tiedon hankkimiseksi ei tarvitse hakeu-

Se, kuinka pärjää yhteiskunnassa tulee pitkälti riippumaan siitä, kuinka valmis on oppimaan ja omaksumaan uutta.

tua fyysiseen oppilaitokseen tai kirjastoon, vaan oppimisen tiloja ja paikkoja, joissa tietoa prosessoidaan ja osaamista kehittyy voi olla erilaisissa virtuaalisissa ja sosiaalisissa yhteyksissä. Koulutus saa uusia ulottuvuuksia ja virtuaalimaailman lainalaisuuksien ja ihmisten ja verkkoympäristöjen dynamiikan tuntemus on edellytyksenä onnistuneiden oppimismallien luomiselle verkkoympäristöön.

Tiedonmuodostuksen ja –saannin hajautuminen tuottaa suuria haasteita elinikäiselle oppimiselle. Nykytilannetta leimaa digitaalinen kuilu, joka erottaa eri ikäryhmiä ja sosiaaliryhmiä toisistaan. Verkon ja yhteisesti saatavilla olevan tiedon lisääntyminen demokratisoi tiedon saantia. Toisaalta informaatiotulva korostaa tiedon hakemisen, oleellisen tiedon suodattamisen sekä kriittisen lukutaidon vaatimuksia. Nämä taas ovat taitoja, jotka kehittyäkseen tarvitsevat laajamittaista sivistystä. Tietoteknisten valmiuksien hallinta ja erityisesti tiedon käsittelyn välineiden saatavuus on edelleen sukupolvi- ja taloudellinen kysymys.

Osin uusi teknologia ja tarjonnan lisääntyminen ja monimuotoistuminen ovat edelleen lisänneet eroa vähän koulutettujen ja koulutusta hankkineiden välillä. Vaikka koulutustarjonnan määrät lisääntyvät ja tarjonta monipuolistuu, hyödyn saavat jo ennestään koulutukseen runsaasti osallistuvat. Jatkuvasta opiskelusta kehkeytyy toisille pakollinen ura, kun taas toiset, vähemmän koulutusta alun pitäen hankkineet eivät hakeudu opintojen piiriin.

Työvoimapolitiittinen koulutus instrumenttina toki tukee työllistymistä, mutta sillä on myös varjopuolensa. Täsmäkoulutus ei usein anna kokonaiskuvaa koulutusmahdollisuuksista. Lisäksi koulutus saattaa lannistaa entisestään, mikäli tarkoin räätälöidyn koulutuksen jälkeenkään ei työllisty. Työvoimapolitiittisen koulutuksen oikeutus kansalaisten silmissä on kärsinyt siitä, että yhteiskunnan rahoja koetaan heitettävän hukkaan pakottamalla ihmiset epämieluisille kursseille tukien säilymistä. Aktiivinen työvoimapolitiikka on keskeinen elementti pidettäessä suurin osa työikäisestä väestöstä työkykyisenä, mutta järjestelmän tulisi nykyistä enemmän antaa toimien kohteena oleville yksilöille mahdollisuuksia valita omiin tarpeisiinsa soveltuvaa koulutusta.

Vaikka taloudellinen taantuma on hetkeksi kääntänytkin katsemme lähitulevaisuuden ongelmiin, työttömyyden riskien torjumiseen ja talouden elvyttämiseen, on näköpiirissä yhä mittava työvoiman poistuma. Tarvitsemme uusia keinoja ekologisesti ja taloudellisesti kestävästä yhteiskuntakehityksen, hyvinvoinnin ja tasa-arvoa tuottavan demokratiakehityksen turvaamiseen.

Kysymys ei ole pelkästään välineistä ja toimenpiteistä työvoiman laajentamiseen ja edellytyksistä monimuotoisen väestön integroimiseen yhteiskuntamme täysivaltaisiksi jäseniksi.

MONIMUTKAISUUS, HIDASLIIKKEISYYS JA KAPEAKATSEISUUS

Aikuisopiskelijan ongelmaksi on muodostunut myös vaikeus löytää juuri itselle sopiva opiskelumuoto ja – paikka sekä aikaa opiskeluun. Irtautuminen työelämästä pitkälle kursseille ei monellekaan ole taloudellisesti mahdollinen tai edes toivottava vaihtoehto. Monille työelämässä mukana oleville opiskelusta on saattanut jo muodostua pakko, jota työnantajat tukevat vaihtelevilla panoksilla. Toisaalta työpaikat ovat keskeinen paikka, jossa tietoa ammatillisen aikuiskoulutuksen tarpeesta kerätään. Työkaverit, ja järjestelmällisessä muodossa ammattiluotsit, ovat tällä hetkellä tehokkain markkinointikeino ammatilliselle aikuiskoulutukselle.

Hajanainen tarjonta luo yksilölle vaikeuden hakeutua palvelujen piiriin. Tukitoimintoja on kyllä olemassa, mutta nämäkin ihminen kohtaa pääsääntöisesti työpaikkojen kautta. Järjestelmästä on rakentunut niin monimutkainen, että tarvitaan lisää ohjaustoiminnan ja neuvonnan ammatillaisia ohjeistamaan koulutukseen hakeutuvia. Samansisältöistä koulutusta saatetaan järjestää eri kouluasteilla, nuorten ja aikuisten koulutuksena, työvoimapolitiittisena ja VOS rahoituksella, monimuoto-opetuksena ja lähiopetuksena, verkko-opintoina ja frontaaliopetuksena.

Tuottavaksi ja tehokkaaksi tarkoitettu aikuiskoulutusjärjestelmä on muodostunut niin monitahoiseksi ja –muotoiseksi, että edes koulutuksen ammatillaiset eivät aina tunne eri tasojen ja koulutusmuotojen ominaispiirteitä. Koulutukseen ja koulutuksessa ohjaamisesta on muodostunut oma ammattikunta ja neuvonnan ja ohjauksen mallien kehittäminen on parhaillaan laajan kehittämistyön kohteena.

Meneillään oleva lama on osoittanut sen, ettei aikuiskoulutusta ole kyetty muuttamaan pitkäjänteistä työtä tekeväksi koulutusasteeksi. Resurssija ei ole kyetty kasvattamaan riittävän nopeasti kysynnän kasvun myötä. Lisäksi ei ole etukäteen riittävästi pohdittu sitä, mitä nyt taloudellisen taantuman ajassa tulisi kouluttaa. Mikä on suomalaisen menestyvän yhteiskunnan kannalta keskeistä

Hajanainen tarjonta luo yksilölle vaikeuden hakeutua palvelujen piiriin.

tässä vaiheessa? Toki kohtaamme edelleen työvoimapulaa tietyillä aloilla, joihin on edelleen koulutettava uutta osaavaa väkeä. Myös uusia virikkeitä voisi taantumun aikana hakea vapaan sivistystyön puolelta, jossa onkin enenevässä määrin mietitty motivoivia koulutusohjelmia. Jatkossakin tilanne tulee olemaan kuitenkin se, ettei ammattia usein lähdetä liian radikaalisti muuttamaan. Määrällisesti yli tarpeiden koulutettuja insinöörejä on vaikea saada työvoimapulasta kärsivälle siivousalalle. Olisikin pitänyt miettiä etukäteen, miten insinöörien koulutuksessa tuetaan laaja-alaisen osaamisen ja joustavuuden kehittymistä.

Työssä oppiminen ja sen tunnustaminen tulee ottaa keskeiseksi tekijäksi myös korkeakoulutettujen osalta. Tulevaisuudessa tulee keskeiseksi uusien menetelmien hakeminen perinteisten tutkintomallien rinnalle. Varsinkin erilaisten portfolioiden käyttäminen ja muualla opitun tunnustaminen on tärkeää hoitaa kuntoon, jotta koulutusta ei haeta pakonomaisesti. Tänä päivänä asiantuntijatehtävissä opitaan lähes joka päivä jotakin uutta. Näiden asioiden tuominen osaksi osaamisen tunnustamista nousee jo yhteiskunnallisen tasa-arvon edistämisen nimissä tärkeäksi.

Yliopistoihin on suunniteltu oppisopimustoiminnan tuomista osaksi aikuis-koulutustoimintaa. Tämä ehdotus on kannatettava, mutta vain pieni osa sitä tarvetta, mikä korkeakouluilla on edessään aikuiskoulutuksen osalta. Etenkin yliopistot ovat viime vuodet miettineet kolmannen tehtävänsä sisältöä. Tähän tehtävään korkeakoulujen aikuiskoulutus on erinomainen toimintamuoto. Tieteen tulee olla koko kansan tavoitettavissa, mikä edellyttää sitä, ettei avoimen yliopiston järjestelmää romuteta, vaan pikemminkin tunnustetaan sen olemassa olo yhä vahvemmin osana tutkintojärjestelmää. Sen sijaan täydennyskoulutuksen osalta tulee ottaa tarkasteluun koko korkeakoulukenttä. Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen täydennyskoulutus tulisi saattaa samaan kokonaisuuteen, josta yksilön olisi yhä helpompi valita itselleen sopiva ohjelma. Yliopisto-opiskelijat voivat tulevaisuudessa oman ammatillisen osaamisensa kehittämiseksi tarvita yhä enemmän ammatillisesti orientoituneempia ammatikorkeakouluopintoja.

MAAHANMUUTTAJAT ERITYISRYHMÄNÄ

Maahanmuuton lisääminen on nostettu yhdeksi vastausvaihtoehdoksi työvoiman saannin turvaamiseen tulevaisuudessa. Taantuman myötä on paljastunut monia puutteita aktiivisen työvoiman rekrytoinnin ja ulkomaisen työvoiman työsuhteiden käytännöissä. Vastuullinen maahanmuuttopolitiikka edellyttää työelämäosapuolten sitoutumista yhdessä sovittuihin pelisääntöihin ja yhteiskunnallista vastuunkantoa myös työn vuoksi Suomeen muuttaneiden kokonaisvaltaisesta hyvinvoinnista. Tähän kokonaisuuteen kytkeytyy läheisesti myös aikuiskoulutus.

Suomessa pitkään asuneiden maahan muuttaneiden työllistymisen esteeksi muodostuu monesti työnantajan vaatima suomen kielen taito, mutta suoraan työhön rekrytoiduilta Suomeen tulevilta ei kielitaitoa aina edellytetä, eivätkä kaikki työnantajat ole valmiita tarjoamaan perehdytystä suomen kieleen tai työelämän pelisääntöjen tuntemukseen. Koulutusjärjestelmän joustavuus maahanmuuttajien näkökulmasta sekä tarkoituksenmukaisten koulutusmahdollisuuksien tarjoaminen nousevat painopisteiksi.

Kotoutumiskoulutuksen järjestelmää tulisi uudistaa siten, että perustason kielen opetus ja yhteiskuntaan orientoituminen, jokaisen maahan muuttaneen perusoikeus ja velvollisuus, olisivat pysyvän rahoituksen piirissä. Nykyisen järjestelmän heikkoutena on koulutuksen työvoimapolitiittinen rahoitus, joka altistaa toiminnan kilpailutuksen haittapuolille. Kilpailutuksen haitat ilmenevät mm. alueellisena epätasa-arvona ja toiminnan katkoksinä. Koulutukseen pääsy edellyttää työttömyyttä tai toimeentulotukiasiakkuutta. Tämä rajaa koulutuksen ulkopuolelle mm. työssäkäyvät ja opiskelijat.

Maahan muutetaan hyvin kirjavista syistä ja monin tavoin. Maahanmuuton lisääntyminen korostaa yksilöllisempien lähestymistapojen tarvetta. Kulttuuristen lähtökohtien, vaihtelevien lähtötasojen ja oppimisvalmiuksien moninaisuus vaatii monipuolista ja joustavaa koulutusvalikoimaa. Toiminnan pitkäjänteinen kehittämistyö edellyttää pysyvää rahoitusta ja yhtenäistä valtakunnallista ohjausta.

Maahanmuuton haasteita pohdittaessa soisi huomion kiinnittyvän enenevässä määrin köyhyyden ja eriarvoisuuden teemoihin sen sijaan, että keskustellaan vain monikulttuurisuuden haasteista. Parasta toimintaa vihamielisten

Taantuman myötä on paljastunut monia puutteita aktiivisen työvoiman rekrytoinnin ja ulkomaisen työvoiman työsuhteiden käytännöissä.

asenteiden torjuntaan on sellainen politiikka, joka ehkäisee syrjäytymistä ja edistää jokaisen kansalaisen mahdollisuuksia työllistyä ja kouluttautua. Maahanmuuton seurauksena aikuisten lukutaidottomuus on noussut yhdeksi koulutusjärjestelmän ajankohtaiseksi haasteeksi. Luku- ja kirjoitustaidottomien koulutusjatkumo tulisi turvata sellaiselle osaamistasolle saakka, jota suomalaisessa yhteiskunnassa pärjääminen vaatii. Oppivelvollisuus tulisi soveltaen ulottaa koskemaan myös aikuisia.

*Monikulttuurinen
työyhteisö ja eri
kulttuurien vuorovaik-
utus arjessa synnyt-
tävät innovaatioita
ja tuovat mukanaan
uutta ajattelua, mutta
aiheuttavat myös uusia
oppimisen haasteita
suomalaiseen toimin-
takulttuuriin.*

Monikulttuurinen työyhteisö ja eri kulttuurien vuorovaikutus arjessa synnyttävät innovaatioita ja tuovat mukanaan uutta ajattelua, mutta aiheuttavat myös uusia oppimisen haasteita suomalaiseen toimintakulttuuriin. Tarve sietää erilaisuutta ja sen positiivinen käänköpuoli, mahdollisuus hyödyntää monimuotoisuutta ja innovatiivista ajattelua, ovat viimeaikaisesta asenteiden kiristymisestä huolimatta pitkällä aikavälillä lisääntyneet. Suomeen suuntautuneen maahanmuuton toistaiseksi maltillisena jatkunut kasvu antaa meille mahdollisuuden välttää muissa Länsi-Euroopan maissa tehtyjä virheitä. Jotta maahanmuutto vastaisi sille asetettuihin toiveisiin ikääntyvän työvoiman uusintamiseksi, meidän tulisi huolehtia riittävien koulutusmahdollisuuksien tarjoamisesta sekä vastuullisesta maahanmuuttopolitiikasta.

3.

Tavoitteena sivistys ja tasa-arvo

Yhteiskunnallisessa keskustelussa arvojen määrittelyt jäävät usein liian vähälle huomiolle. Kaikki puheenvuorot pyrkivät lisäämään järjestelmien oikeudenmukaisuutta tai tasa-arvoisuutta. Oleellista on kuitenkin se, miten tämä tasa-arvo tai oikeudenmukaisuus määritellään.

Toinen usein väärinkäytetty termi on tehokkuus. Tehokkuuden vaatimuksesta on usein ajautettu ratkaisuihin, joissa tosiasiallinen tehokkuus, haluttujen tulosten saavuttaminen hyvällä panos-tuotossuhteella on laskenut. Yhtä väärin kuin pelkistää tehokkuus pelkkään pienemmällä panoksella muodollisesta tehtävästä suoriutumiseen on kuitenkin vastustaa tehokkuutta sinänsä. Poliittinen vasemmisto on tehnyt asialleen suurta vahinkoa profiloitumalla tehokkuuden, eli asioiden tarkoituksenmukaisesti ja järkevästi tekemisen vastustajina.

Tehokkuus on positiivinen määre, mikäli tavoitteet joita halutaan tehokkaasti saavuttaa, ovat oikeita ja keinot niiden saavuttamiseksi oikein valittuja. Oleellista on kuitenkin määritellä mitä itse asiassa halutaan saavuttaa ja mitä tavoitella. Juuri hyviä ja tärkeitä asioita, kuten oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja hyvinvointia on syytä tavoitella tehokkaasti. Tehokkuutta tulee mitata nimenomaan lopputulosten kannalta sekä niiden vertailulla suhteessa asetettuihin arvo-tavoitteisiin.

Tässä raportissa keskeisiksi tavoitteiksi nostetaan laaja mahdollisuuksien tasa-arvo sekä sivistys, joita avataan hieman seuraavassa.

Tehokkuus on positiivinen määre, mikäli tavoitteet joita halutaan tehokkaasti saavuttaa, ovat oikeita ja keinot niiden saavuttamiseksi oikein valittuja.

SIVISTYS

Osaava työvoima on taloudellisen menestyksen ja yhteiskunnallisen edistyksen edellytys. Demokratian toteutuessa yhteiskunta takaa kaikille ihmisille tasa-arvoiset mahdollisuudet osaamisensa kehittämiseen. Yhteiskunnallinen järjestys ja demokratian olemassaolo rakentuvat sivistyksen perustalle. Ilman sivistystä meillä ei olisi turvallista ja toimivaa yhteiskuntaa, joka tarjoaa hyvinvointia ja elämisen mahdollisuudet jäsenilleen.

Historiallisesti suomalainen sivistys on jakautunut kahteen: eliitin ja rahvaan sivistykseen. Eliitin sivistyspyrkimykset ovat kohdistuneet korkeakulttuuriin ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen sekä tieteen ja taiteen harrastukseen. Rahvaan sivistämiseen suunnatun toiminnan yhtenä päätarkoituksena oli lujittaa kunnioitusta, uskollisuutta ja tottelevaisuutta laillista esivaltaa kohtaan. Kansansivistyksen keskeisenä tehtävänä on ollut myös yhteisen kielen ja kulttuurin omaksuminen yhtenäisen kansakunnan luomisprosessissa. Sivistyksen ideaaliin kuuluu jokaisessa ihmisessä piilevän potentiaalin toteutuminen ja kokonaispersoonallisuuden kehittäminen. Sivistystyö käsittää sekä tiedon ja tieteen että taidon ja taiteen näkökulmat. Kaikki edellä esitetyt erilaiset sivistystoiminnan lähtökohdat ovat nähtävissä ja vaikuttavat edelleen luoden jännitteitä aikuiskasvatuksen toimintakentälle. Toiminnan luonteeseen kuuluu, että ajankohtaiset haasteet löytyvät yhteiskunnallisen muutoksen vanavedessä ilmenneistä tarpeista.

Sivistyksen ideaaliin kuuluu jokaisessa ihmisessä piilevän potentiaalin toteutuminen ja kokonaispersoonallisuuden kehittäminen.

Sivistyksen vaaliminen on vaarassa unohtua, jos keskitymme liian suppeasti pohtimaan, miten takaamme osaavan työvoiman kehittämisen talouselämän tarpeista lähtien. Kuitenkin laajasti käsitettynä sivistys kattaa koko järjestäytyneen yhteiskunnan olemassaolon perustan ja on edellytys sille, että meillä on nykyisen kaltainen talouselämä, työmarkkinat ja osaajia tuottava koulutusjärjestelmä. Jos demokratia ei toteudu tai jos yhteiskuntajärjestys romahtaa, ei yhteiskunnassa sivistyskään toteudu ja seuraukset ovat ihmisyydelle tuhoisia. Yhteiskuntajärjestyksen ylläpitämiseen tarvitaan sivistystä, inhimillisyyttä ja kunnioitusta kanssaihmiä kohtaan sekä erityistä sivistystoimintaa, joka vaalii tätä ihmisyyden toteutumista jokaisessa ihmisessä. Ilman sivistystä osaaminen on onttoa, pinnallista ja voi johtaa ihmisyydelle vastaisen toiminnan lisääntymiseen ja sen myötä turvallisen ja vakaan yhteiskuntajärjestyksen rapautumiseen.

Yksilöllisen ja yhteisöllisen suhteen tasapainoinen kehittäminen on keskeinen aikuisten oppinnollisen toiminnan kulmakivi.

Nykyinen aikuiskoulutusjärjestelmämme perustuu yhä paljolti tutkintotavoitteiseen ajatteluun, jossa tavoitteet asetetaan tutkintojen määrällisen tuotannon näkökulmasta, ei oppimisen tai sivistyksen laadullisiin mittarein. Sivistystoiminta koetaan tuottamattomaksi puuhasteluksi jos sen syvempää merkitystä inhimillisen toimintatavan perustana ei tunnisteta.

Koulutuspolitiikka, jota toteutetaan parhaillaan myös elvyttämisen nimissä, näyttäisi enenevässä määrin kohdistuvan ammatillisen osaamisen täsmäkehittämiseen, jota perustellaan tehokkuuden ja tuottavuuden edistämällä. Toimenpiteet ovat luonnollisesti tärkeitä, mutta jättävät vähemmälle huomiolle osaamisvaatimusten painottumisen myös jatkuvaan osaamiseen päivittymiseen, oppimisvalmiuksien parantamiseen sekä kulttuurisiin ja vuorovaikutustaitoihin.

Yksilön kannalta merkityksellinen persoonallisuuden kehitys, yleissivistys ja moraalissubjektien kasvu eivät toteudu kapeassa koulutusajattelussa, eikä niiden arvoa ja merkitystä hyvinvointivaltion turvaamiselle tunnuta ymmärtävän.

TIETOLAATIKKO 1

J.A. HOLLO

Suomalaisen kasvatusajattelun perinteestä voidaan ammentaa ajatuksia pohdittaessa modernin hyvinvointivaltion palvelujen turvaamista. J.A. Hollo kuvasi maailmaa erilaisten elämänkehien toiminnan kautta. Taloudellinen, poliittinen, taiteellinen, tieteellinen, uskonnollinen ja kasvatuksellinen elämänkehä ovat läsnä ihmisen todellisuudessa ja niillä kaikilla on oma tärkeä tehtävänsä hyvinvoinnillemme. Kasvatuksen perusperiaatteiden mukaan kasvatuksen elämänkehällä tehtävänä tulisi olla vastuullisuuteen kasvattaminen ja muiden palvelemisen aate. (Hollo 1952, 40)

Sen sijaan toteutetaan markkinaorientoituneen kulutusyhteiskunnan kannalta näennäisesti tehokkainta mallia kanavoimalla resursseja hyvin koulutetuille ja työssä käyville, jotka vaikuttavat yhteiskunnan näkökulmasta kaikkein hyödyllisimmiltä. Sivistysvaltion tehtävä on taata jokaiselle oikeus oppimiseen ja opiskeluun.

Kasvatuksella ja koulutuksella on yhteiskunnallisesti monenlaisia tehtäviä. Yksilön elämänkulussa tutkintotavoitteisen koulutuksen rinnalla voi yhä tärkeämmäksi nousta inhimillisen kasvun ja itsensä toteuttamisen tavoitteet. Epävarmuuden koettelemassa työmarkkinatilanteessa ei tutkinnoin osoitettu pätevyys enää takaa menestystä, ei edes katkeamatonta työuraa. Perusturvaa ja uutta suuntaa onkin haettava sivistystoiminnasta, inhimillisen kehittymisen ja yksilöllisen vapautumisen suunnalta. Tarve sivistyksen merkityksen ymmärtämiselle kasvaa ja vapaan, vastuunsa tuntevan yksilön kehittyminen on ajankohtainen haaste.

Sivistystoiminta on arvolähtöistä ja sitoutunutta paitsi persoonallisen kasvun ideaaliin, myös taustayhteisönsä poliittisiin tai aatteellisiin tavoitteisiin. Tässä roolissaan sivistystoiminnan soisi olevan eturintamassa oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumista edistämässä.

TASA-ARVO

Tasa-arvotavoitteeseen sitoutuminen merkitsee sivistysperinteessä sitoutumista ihmiskäsitykseen, joka takaa ihmisoikeudet ja mahdollisuuden hyvään elämään jokaiselle. Ihmisyhteisössä eläminen edellyttää jokaiselta yksilöltä vastuunkantoa, mutta yhteisön tulee mahdollistaa vastuunkantaminen. Yhteiskuntarakenteen tulee pitää sisällään vastuun kantamisen edellytykset, oikeus työhön ja mahdollisuus vaikuttaa vallankäyttöön. Koska ihmiset ovat lähtökohdiltaan erilaisessa asemassa, tulee julkisten palveluiden luoda ratkaisuja, jotka edistävät tasa-arvoisuuden toteutumista.

Tasa-arvosta puhuttaessa esiin nousee kolme perustyyppiä, egalitarianismi, oikeudenmukaisuusperiaate sekä mahdollisuuksien tasa-arvo.

Tasa-arvosta puhuttaessa esiin nousee kolme perustyyppiä, egalitarianismi, oikeudenmukaisuusperiaate sekä mahdollisuuksien tasa-arvo. Maltillisen egalitarianismin linjauksen mukaan tasa-arvon on näytävä lähtökohtien ja mahdollisuuksien lisäksi myös lopputuloksissa. Poliittisessa keskustelussa usein esiintyvä käsite mahdollisuuksien tasa-arvo on myös moniselitteinen. Mahdollisuuksien tasa-arvon käsitteessä korostetaan jokaisen yksilön mahdollisuutta tavoitella menestystä. Eriarvoisuus on hyväksyttävää, mikäli se johtuu yrittämisen, lahjakkuuden tai onnen eroista. Laaja käsitys mahdollisuuksien tasa-arvosta korostaa taustan merkityksen minimoitumista. Ihanteellisessa

yhteiskunnassa yksilöiden tämänhetkisen aseman perusteella ei voitaisi vetää johtopäätöksiä heidän taustojensa suhteen.

Koulutus on selkeimmillään yhteiskunnallinen rakenne, joka tuottaa ihmisten välisiä eroja. Rawlsilaisen tasa-arvokäsityksen mukaan yhteiskunnallisia eroja tuottavien rakenteiden tulisi olla mahdollisimman avoimia. Jokaisella tulee olla oikeus osallistua koulutukseen kykyjensä mukaan minkään sitä es-tämättä. Mikäli eroja keskeisesti tuottava järjestelmä on käytännössä suljettu tietyiltä yhteiskunnallisilta ryhmillä, ei voida puhua tasa-arvoisesti toimivasta järjestelmästä.

Erojen kaventamista rawlsilaisessa analyysissä perustelee ennen muuta va-pausoikeuksien tasa-arvoinen käyttö. Oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo voi to-teutua vasta kun autonomisen toiminnan edellytyksenä olevat kyvyt on luotu. Rawlsin teoria perustelee merkittävällä tavalla julkisia interventioita nimen-omaan vähempiosaiten vapausoikeuksien realisoimiseen. Yhteiskunnan muut-tuessa ja moninaistuessa myös yhteisesti taattavan hyvän, kuten koulutuksen, määrän tulee lisääntyä.

Suomi on monessa suhteessa onnistunut tasa-arvoisessa koulutuspoliti-i-kassa. Erityisesti peruskoulujen PISA-tulokset ovat antaneet tukea tasa-ar-volähtöisen koulutuspolitiikan vahvistamiselle. PISA-menestyksen taustalla on kuitenkin useita ongelmallisia kehityskulkuja sekä uudenlaisia tasa-arvo-haasteita, joihin suomalainen koulutusjärjestelmä ei ole kyennyt vaadittavalla tavalla vastaamaan. Osa näistä haasteista koskee myös aikuiskoulutusta jonka puitteissa eri kansalaisten eri tavalla kohtaamiin riskeihin voidaan mahdolli-sesti kyetä vastaamaan.

Koulutuksen tasa-arvoistamispyrkimyksissä ei toistaiseksi ole riittävän hyvin onnistuttu, kun aikuiskoulutuksellakin on taipumus kasaantua korkeasti koulu-tetuille. Vaikka suomalainen koulutusjärjestelmä on mahdollistanut jo 1950-lu-vulta lähtien yhä useammalle työläis- tai maalaistaustaiselle mahdollisuuden kansakoulun jälkeisiin jatko-opintoihin, vanhempien koulutustaustan vaikutus on edelleen nähtävissä nuorten koulutuspolun muotoutumisessa. Vähän kou-lutusta saaneet eivät aikuisenakaan hakeudu opintojen piiriin. Samalla usein unohtuu, että koulutus vaatii päivittämistä ja korkeasti koulutettujen täyden-nykskoulutus määräytyy usein työnantajan eikä työntekijän tarpeiden pohjalta.

Koulutuksen tasa-arvoistamispyrkimyksissä ei toistaiseksi ole riittävän hyvin onnis-tuttu, kun aikuis-koulutuksellakin on taipumus kasaantua korkeasti koulutetuille.

Koulutusjärjestelmä totuttaa meidät lapsuudesta alkaen olemaan jatkuvan arvioinnin kohteena ja tekemään näennäisesti vapaita valintoja oman tulevaisuutemme suhteen. Tutkimukset osoittavat kuitenkin perhetaustan edelleen ennustavan koulutuksellisia valintoja, urakehitystä ja syrjäytymisriskiä. Yhteiskuntajärjestelmä kuitenkin ohjaa kokemaan eteen tulevat pettymykset yksilön omasta toiminnasta johtuvina epäonnistumisina, ei seurauksena kuulumisesta tiettyyn ryhmään tai yhteiskunnalliseen luokkaan.

Perustuslain kirjaus, jonka mukaan kansalaisille taataan oikeus ”kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä”, on jäänyt kenties riittämättömälle huomiolle viime vuosina. Se edellyttää erityisesti tukea niille, joilla ei ole mahdollisuutta rahoittaa opintojaan. Aktiivisen kansalaisuuden tukemisella on merkittävä tasa-arvoistava vaikutus. Toisille perustuslain kirjaus tarkoittaa ainoastaan lähtökohtien tasa-arvoa. Mahdollisuuksien tasa-arvoa on kuitenkin se, että ihmisten kykyä osallistua yhteiskunnan toimintaan tuetaan koko elämänkaaren läpi. Tasa-arvon tukemisessa ei riitä ainoastaan se, että tuetaan ihmisille riittävän tasa-arvoisia lähtökohtia, vaan on pyrittävä huomioimaan elämänvarrella eteen tulevia epätasa-arvostavia tekijöitä. Koulutusjärjestelmän osalta viimeinen tasa-arvoistava vaihe on juuri aikuiskoulutus, jossa voidaan vielä korjata aiemmin tehtyjä virheitä. Jokaisella kansalaisella on Suomen perustuslailla taattu oikeus sivistykseen.

Tasa-arvon tukemisessa ei riitä ainoastaan se, että tuetaan ihmisille riittävän tasa-arvoisia lähtökohtia, vaan on pyrittävä huomioimaan elämänvarrella eteen tulevia epätasa-arvostavia tekijöitä.

KRIITTINEN KASVATUS

Kriittisen teorian mukaan kansalaisyhteiskunnan tehtävä on demokratian toteutumisen varmistaminen. Demokratian toteutumiseksi kansalaisyhteiskunnan toimijat pyrkivät paljastamaan epätasa-arvoa luovia rakenteita ja muuttamaan niitä. Erilaisten teoreettisten perinteiden pohjalta kansalaisyhteiskunnan rooli ja tehtävät voidaan määritellä erilaisissa merkityksissä.

Habermas jaottelee yhteiskunnallisen elämän kolmeen tilaan: politiikkaan, talouteen ja elämismaailmaan. Nämä alueet jäsentyvät erilaisin mekanismein; politiikka vallan, talous rahan ja elämismaailma solidaarisuuden ja vapaan kommunikaation säätelemänä. Elämismaailman piirissä käydyin keskustelun pohjalta voidaan tuoda uusia asioita esiin myös talouden ja politiikan areenoilla.

Kriittisen kasvatuksen tehtävä on kasvatuksen keinoin edistää oikeudenmukaisuuden ja tasa-arvon toteutumista. Nykyisenä muutosten aikana kriittistä kasvatusta voi edustaa myös näkemys siitä, mitä vaalimisen arvoista ja arvokasta omassa aikuiskasvatuksen perinteessämme on. Sivistystyö on ollut keskeisessä roolissa niin kansakunnan, työväenliikkeen kuin muidenkin yhteiskunnallisten liikkeiden synnyssä ja luonut hyvinvointivaltion perustan. Järjestelmää kehitettäessä tämä on tärkeätä pitää kirkaana mielessä.

Sivistyksen ja hyvinvoinnin turvaaminen tulevat tulevaisuudessa yhä tärkeämmiksi, kun eriarvoistuvassa maailmassa tehdään niukkojen resurssien suhteen päätöksiä. Suomalainen laajaan yleissivistykseen ja tasa-arvoisiin koulutusmahdollisuuksiin perustuva koulutusjärjestelmä on monessa suhteessa toiminut hyvin. Näyttäisi siltä, että ensi näkemältä tasa-arvoinen, mahdollisuuksia tarjoava koulutusjärjestelmämme pitää kuitenkin sisällään syrjäyttäviä mekanismeja, joihin tulisi puuttua.

Kriittinen tarkastelu aikuiskoulutuksen hyötyjistä ja häviäjistä vaatisi syvällisempää tutkimusta kuin osallistujalukujen pinnallista vertailua. Taloudelliset reunaehdot sekä koulutuksen järjestäjien että koulutukseen osallistujien osalta tulisi selvittää ja paljastaa osallistumista estävät ja/tai edistävät mekanismit.

Kulutusyhteiskunnan kriitikko Ivan Illich arvostelee elinikäisen oppimisen vallitsevaa lähestymistapaa, joka lähtee siitä, että ihmisille tarjotaan sellaista koulutusta, joka heiltä koulutuksen asiantuntijoiden tai työelämän näkökulmasta näyttäisi puuttuvan. Vaihtoehtoinen lähestymistapa instituutioiden ehdoilla tapahtuvalle kehittämiselle olisi tuottaa sellaista koulutusta, jota oppijat tarvitsevat ja tuoda oppimismahdollisuuksia lähelle oppijoita, osaksi heidän arkeaan. Illich kritisoi elinikäisen oppimisen toteuttamista, koska resursseja kanavoidaan vain kansalaisille, joista yhteiskunta hyötyy. Koulutusjärjestelmää ja edelleen aikuiskoulutusta kritisoidaan juuri sen kyvyttömyydestä toimia tasa-arvon edistämiseksi. Koulutus kuten muukin yhteinen hyvä kasautuu hyvin koulutetulle, hyvin toimeentulevalle väestönosalle.

Illich kuvasi myös tehokkuuden menettämisen prosessia, kun systeemi itsessään alkaa tehotuotannon sivuvaikutuksena köyhdyttää jotakin väestönosaa. Osallistumismahdollisuuksien vähenemistä maaseudun kylissä, kaupunkien liepeillä ja julkisen liikenteen varassa olevien kansalaisten osalta uhkaavat jo suunnitelmat aikuiskoulutuksen keskittämisestä suuriin yksiköihin nykyisen

monimuotoisen, verkostomaisen toimintatavan sijaan. Järjestelmän itsensä tuottaman köyhyyden hoitamisesta tulee kallis lasku yhteiskunnalle erilaisten erityispalveluiden ja tukitoimien muodossa. Sivistystoiminnan merkitys inhimillisen hyvinvoinnin ja demokratian kannalta paljastunee valtaa pitävälle pahimmassa tapauksessa vasta sitten, kun sen puuttumisen seuraukset näkyvät yhteiskunnassa turvattomuuden ja sosiaalisten ongelmien lisääntymisenä.

Illich puoltaa elinikäistä oppimista, mikäli se tapahtuu opiskelijan, ei opetusta tarjoavien oppilaitosten ehdoilla. Aikuiskasvatusjärjestelmää uudistettaessa tulisi avartaa osaamisen ja oppimisen näkökulmaa työelämän ja instituutioiden tarpeesta kysyntälähtöiseen, yksilön tarpeet huomioivaan näkökulmaan. Tällaiseen malliin on avautunut aivan uusi ulottuvuus ja toteuttamismahdollisuus sosiaalisen median ja tietoteknisten sovellusten kautta.

TIETOLAATIKKO 2:

IVAN ILLICH

Ivan Illich (1926-2002) oli tunnettu kulutusyhteiskunnan kriitikko, joka kirjoitti 1970-luvulla useita yhteiskuntakriittisiä teoksia. Hän tuli tunnetuksi etenkin teoksestaan Deschooling society (suom. Kouluttomaan yhteiskuntaan). Illich visioi tulevaisuuden ihanteeksi toiminnallisen elämän nykypäivänä vallitsevan kuluttajaelämän sijaan. Modernisoitu köyhyys, yksi Illichin avainkäsitteistä, ei viittaa niinkään aineelliseen köyhyyteen, vaan autonomian puutteeseen, ihmisten luopuessa vapaaehtoisesti oikeudestaan itse määrittellä omat tarpeensa ja tavoitteensa. Tarpeiden määrittely on ulkoistettu eri yhteiskuntasektoreilla toimiville asiantuntijoille ja alun pitäen ihmistä palvelemaan tarkoitetut tekniset innovaatiot ja teknologia kääntyvät lopulta itseään vastaan. Illichin näkemyksen mukaan tarvittaisiin kulttuurinen ja poliittinen muutos, jotta kaikille yhteiskunnan jäsenille tarjoutuisi mahdollisuus oppimiseen omien, itse määriteltyjen tarpeiden mukaan. (Saurén 2008)

TIETOLAATIKKO 3:

VETÄYTYVÄT KANSALAISET (Törrösen ja Kirstinän toimenpide-ehdotuksia)

Kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelman toimeksiannosta laaditussa raportissa pohditaan vapaan sivistystyön mahdollisuuksia sitouttaa ns. vetäytyviä kansalaisia yhteiskuntaan. Raportissa pohditaan syitä poliittisesta ja osallistuvasta kansalaisuudesta syrjäytymiseen tai vetäytymiseen, jolla viitataan osallistumattomuuteen tietoisena valintana. Raportissa esitetään yhtenä kehittämissuunnitelmana kysymyksen asettelun kääntämistä: Miksi yhteiskunta vetäytyy kansalaisistaan? Kirjoittajat kysyvät voisiko yhteiskunta toimia sellaisella tavalla, että kynnys osallistumiseen olisi matalampi ja kaikkien osallistuminen aidosti mahdollista. Tulisi tarkastella kriittisesti ja pyrkiä muuttamaan niitä tekijöitä, jotka työntävät (jopa) tahtovia, toimivia ja vastuullisia subjekteja pois osallistumisen areenoilta. Tietoisen vetäytymispäätöksen tehneiden kansalaisten kritiikkiin tulisi suhtautua vakavasti ja avoimesti siten, että päättäjät ja virkamiehet tarkastelisivat toimintamallejaan itsekriittisesti.

4.

Suomalainen aikuiskoulutusjärjestelmä

Aikuiskoulutuksen tehtäväkenttä kattaa oppimistarpeet työmarkkinalähtöisistä elinkeinopoliittisista tavoitteista yksilöiden omaehtoiisiin sivistystarpeisiin. Aikuisille on koulutusta tarjolla kattavasti kaikilla koulutustasoilla ja -aloilla, omaehtoisesta sivistystoiminnasta tutkintotavoitteiseen koulutukseen, peruskoulusta aina korkeakoulujen jatkotutkintoihin asti. Tutkintotavoitteinen koulutus on edelleen pääosin avointa kaikille aikuisille taloudelliseen asemaan katsomatta ja julkisen järjestelmän piirissä järjestetty täydennyskoulutus ja harrastusluonteinen opiskelu hinnaltaan kohtuullista. Maantieteelliset erot koulutustarjonnassa ovat kaventuneet monimuotoisten toteutusmenetelmien myötä, kun uusi teknologia ja verkko-opinnot mahdollistavat opiskelun kotona tai työpaikalla oman tietokoneen ääressä.

Koulutustarjonta on lisääntynyt sekä määrän että valikoiman suhteen, tavoitteiltaan ja opetussuunnitelmiltaan samankaltaisia opintoja tarjotaan monissa erilaisissa oppilaitoksissa. Tarjonnan määrän suhteen ei liene lisävaatimuksia, kysymykset asetetaan ennemminkin koulutuksen laadun ja osuvuuden asteikoilla. Koulutustarjonnan kohdentumista ja aikuiskoulutuksen osallistumisprofilia tulisi tarkastella koulutuksellisen tasa-arvon toteutumisen näkökulmasta.

Koulutusjärjestelmän tulee tuottaa osaamista työelämän tarpeisiin ja sivistystä inhimillisen kasvun tueksi. Järjestelmä myös ohjaa yksilöitä yhteiskunnan eri tasoille ja tehtäviin. Järjestelmä toimii erottelevana mekanismina markkinoilla, jossa tutkinnot takaavat pääsyn tiettyihin työtehtäviin ja tiettyyn yhteis-

Maantieteelliset erot koulutustarjonnassa ovat kaventuneet monimuotoisten toteutusmenetelmien myötä.

kunnalliseen asemaan. Aikuisena tapahtuvan opiskelun motiivina voi olla oman työmarkkina-arvon kohottaminen, osaamisen kehittäminen tai opiskeluhalu voi nousta emansipatorisista inhimillisen kasvun ja kehittymisen lähtökohdista. Onpa motiivi mikä tahansa näistä, opiskeluprosessi voi tuottaa positiivisia seurauksia lisääntyneen itsetuntemuksen ja sosiaalisten taitojen muodossa tai saavutettu tutkinto lisätä yksilön autonomiaa avaamalla uusia mahdollisuuksia työmarkkinoilla ja vähentämällä riippuvuutta yhteen työnantajaan.

Aikuiskoulutusjärjestelmää ei kuitenkaan tulisi tarkastella täysin irrallisena osana muusta koulutusjärjestelmästä. Mikäli toisella asteella edettäisiin enemmän siihen suuntaan, että nuorten koulutusta tarkasteltaisiin ja hallinnoitaisiin omana kokonaisuutena, johtaisi se väistämättä hieman erilaisiin hallinnollisiin ratkaisuihin aikuiskoulutuksen osalta. Lähtökohtana mielestämme tulisi olla se, että nuorisoastetta kehitettäisiin omana kokonaisuutenaan ja aikuisten koulutukseen räätälöitäisiin oma mallinsa. Yhtenäinen toinen aste ja aikuisopisto -asetelma myös selkeyttäisi tarjontaa.¹

Ammatilliselle koulutukselle on PARAS-lainsäädännön puitteissa asetettu rajoite, jonka mukaan väestöpohja ammatillisen koulutuksen järjestämisluvalla tulee olla 50 000. Tämä tavoite on varmasti oikean suuntainen, mutta kenties kiertää todellista tarvetta aikuiskoulutuksen osalta. Aikuiskoulutus on lähtökohdiltaan liikkuvampaa kuin tutkintokeskeinen ammatillinen koulutus. Tarjonta ja toimitilat aikuiskoulutuksessa tulevat tulevaisuudessa yhä vahvemmin keskittymään keskuskaupunkeihin, kasvukeskuksiin. Tähän johtaa jo PARAS-hankkeen vaatimukset tietyn kokoisesta väestöpohjasta. Aikuiskoulutuksen liikkuvuutta tulisikin entisestään parantaa siten, että tarjonta siirtyy kysynnän luokse ja koko maa on palvelujen piirissä.

Aikuiskoulutukseen tulisi muodostaa entisestään vahvempia toimijoita ja kokonaisuuksia. Tämä ei tarkoita sinänsä monopolin muodostumista, sillä kilpailua tulee erilaisten toimijoiden taholta olemaan jatkossakin. Ammatilliseen aikuisopistoon tulisi saada suurempi alueellinen toimintavastuu. Onhan nyky-päivänä ammattikorkeakouluillakin selkeä aluekehittämistä vastuu, joka useim-

¹ Yhtenäisestä toisesta asteesta voi lukea Kalevi Sorsa -säätiön julkaisusta *Yhtenäinen toinen aste, jossa Alekski Henttonen ja Jouni Parkkonen hahmottelevat varsin toimivaa kokonaisuutta nuorten opetukseen.*

miten ulottuu koko maakuntaan. Väestöpohjana voitaisiin pitää suunnilleen samankokoista asukasmäärää kuin ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissakin on.

Eurooppalaista osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen viitekehystä tulisi hyödyntää suomalaisessa aikuiskoulutuksessa esimerkiksi arvioimalla koulutustarjonnan määrää ja tarvetta viitekehysten eri tasoilla. Koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta tarjontaa perustason osaamisen kehittämiseen tulisi mahdollisesti lisätä. Ammatilliseen koulutukseen pääsyn ja hakeutumisen esteeksi saattaa osalla väestöä paljastua puutteelliset perustaidot.

Koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta tarjontaa perustason osaamisen kehittämiseen tulisi mahdollisesti lisätä.

AIKUISKOULUTUSJÄRJESTELMÄN TOIMINTA

Valtion talousarvion opetusministeriön pääluokan menoista käytettiin vuonna 2008 yli 10 prosenttia (noin 790 milj. euroa) aikuiskoulutukseen, tästä lähes 40 prosenttia ammatilliseen aikuiskoulutukseen ja viidennes vapaaseen sivistystyöhön ja yleissivistävään aikuiskoulutukseen. Ammatillisen lisäkoulutuksen rahoitus mukaan lukien oppisopimus on runsaat 254 milj. euroa, josta oppisopimuksena järjestettävään 127 ja oppilaitosmuotoiseen 126 milj. euroa.

Vuonna 2007 työvoimakoulutuksen kokonaiskustannukset olivat 394,7 miljoonaa euroa. Koulutusta hankittiin runsaalla 205 miljoonalla eurolla ja koulutukseen osallistuneille maksettiin erilaisina opintososiaalisina etuuksina 187 miljoonaa euroa.

Aikuiskoulutusta järjestetään noin 800:ssa oppilaitoksessa, joista osa on erikoistunut aikuiskoulutukseen. Aikuiskoulutusta järjestetään:

- perusopetuksessa ja aikuislukioissa
- ammatillisissa oppilaitoksissa ja ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa
- valtakunnallisissa ja ammatillisissa erikoisoppilaitoksissa
- ammattikorkeakouluissa ja yliopistoissa

Sekä vapaan sivistystyön oppilaitoksissa:

- kansalais- ja työväenopistoissa
- kansanopistoissa
- kesäyliopistoissa
- liikunnan koulutuskeskuksissa
- opintokeskuksissa

Aikuiskoulutusta järjestetään myös työpaikkojen henkilöstökoulutuksena tai työnantajien muulla tavoin organisoimana valmennuksena.

Aikuisten ammatilliselle koulutukselle ovat tyypillisiä kirjavat rahoituskäytännöt, jotka vaihtelevat mm. maksajana toimivan hallinnonalan tai koulutusmuodon mukaan. Aikuiskoulutus on pääsääntöisesti maksullista ja koulutusten hinnat vaihtelevat muutamasta kymmenestä eurosta tuhansiin euroihin.

TIETOLAATIKKO 4:

**LAKI AMMATILISESTA KOULUTUKSESTA 630/1998 9 §
KOULUTUKSEN JÄRJESTÄMISLUPA JA JÄRJESTÄJÄTAHOT**

Luvan myöntämisen edellytyksenä on, että koulutus on tarpeellista ja hakijalla on ammatilliset ja taloudelliset edellytykset koulutuksen asianmukaiseen järjestämiseen. Koulutusta ei saa järjestää taloudellisen voiton tavoittelemiseksi. Opetusministeriö voi peruuttaa järjestämisluvan, jos koulutus ei enää täytä em. edellytyksiä. Ammatillinen koulutus/järjestäjäorganisaatiomuodot

- Kunta
- Kuntayhtymä (uutena liikelaitoskuntayhtymä)
- Osakeyhtiö
- Säätiö
- Yhdistys
- Valtion liikelaitos

Ammatillisen peruskoulutuksen järjestäjäjakauma v. 2003 ja v. 2008

<i>Omistajatyyppi</i>	<i>lkm -03</i>	<i>lkm -08</i>	<i>%-opiskelijoista</i>
Valtio	1	1	<1
Kunta	43	22	21
Kuntayhtymä	58	53	65
Yksityinen	99	88	14
Yhteensä	201	164	100

TIETOLAATIKKO 5:

KOULUTUSTEN ERI HINTOJA

- 1) HSE Executive Education: Financial Accounting for Business Executives on 22.–24.3.2010. Hinta: 2 750€ + VAT 22% (<http://www.hseee.fi/index.php>)
- 2) Helsingin Avoin Yliopisto: Sosiaalipsykologian perusopinnot 25 op kesä 2009
Hinta: 229 € (avoin.helsinki.fi)
- 3) Eurajoen kristillinen opisto: Pitsinnypläyskurssi I 22.6.–26.6.2009
Hinta: 308 € / 287 € / 200€ (<http://www.eko.fi/>)
- 4) Ylöjärven työväenopisto: Kulttuurikuntopiiri perjantai ja lauantai 23.1.–9.5.2009
Hinta: Maksuton (<http://www.ylojarvi.fi/tyovaenopisto/>)
- 5) Jyväskylän ammattikorkeakoulu, avoin ammattikorkeakoulu: Markkinointi verkossa 3 op (verkko-opintoina) 1.4.–31.12.2009, Hinta: 105,00 € (www.jamk.fi)
- 6) Espoon työväenopisto: Suomi toisena kielenä, alkeet 6.4.–4.6.2009 18krt 44h, hinta: 51,60 € + monistemaksu 2€ (www.espool.fi -> opetus ja koulutus-> työväenopisto)
- 7) Espoon työväenopisto: Lehtikirjoittamisen kurssi 12.5.–9.6.2009 5krt 15h
Hinta: 22,50€ (www.espool.fi -> opetus ja koulutus-> työväenopisto)

Ammatillinen ja yleissivistävä tutkinnollinen koulutus

Omaehtoisen aikuiskoulutuksen tavoitteena ovat työikäisen aikuisväestön osaamisen kehittäminen, osaavan työvoiman saatavuuden turvaaminen ja yhteiskunnallisen eheyden ja tasa-arvon edistäminen. Omaehtoisessa aikuiskoulutuksessa henkilö tekee itse kouluttautumispäätöksen ja hakeutuu parhaiten tarpeitaan vastaavaan koulutukseen. Opetuksessa otetaan huomioon opiskelijan aiempi osaaminen henkilökohtaistamalla opetus opiskelijan tarpeiden, ajankäytön ja osaamisen mukaisesti. Päätöksen opiskelijan valinnasta tekee koulutuksen järjestäjä. Koulutus voi olla joko ilmaista tai siitä voidaan periä kohtuullisia maksuja. Koulutuksen pääasiallinen rahoittajataho on opetushallinto. Omaehtoista aikuiskoulutusta järjestetään kaikilla koulutustasoilla.

Koulutusjärjestelmässä on kaikilla asteilla erityisesti aikuisille tarkoitettua koulutusta. Perusasteella ja lukiossa aikuiset voivat suorittaa joko koko oppi-

määrän tai yksittäisiä aineita. Ammatillisella toisella asteella erityisesti aikuisille soveltuva koulutusmuoto on näyttötutkintojärjestelmä.

Näyttötutkintona voi suorittaa ammatillisen perustutkinnon, ammattitutkinnon tai erikoisammattitutkinnon. Näyttötutkintoon valmistavan koulutuksen voi suorittaa myös oppisopimuksena. Näyttötutkinnot ovat koulutuksesta riippumattomia ja tutkinnon tai tutkinnon osan voi suorittaa myös ilman siihen valmistavaa koulutusta. Lisäksi tarjolla on lyhytkestoista tutkintoon johtamatonta ammatillista lisäkoulutusta. Oppisopimuskoulutuksen lisääntyessä toimintaa on kritisoitu siitä, että äärimmilleen kiristetyssä työtahdissa opiskelijoiden oikeus ohjaukseen ja oppimiseen ei aina toteudu.

Korkea-asteella erityisesti aikuisille tarkoitettua koulutusta on sekä ammattikorkeakouluissa että yliopistoissa. Ammattikorkeakoulut tarjoavat työikäisiä varten suunniteltuja ammattikorkeakoulun perustutkintoon johtavia koulutuskokonaisuuksia sekä tutkinnon suorittaneille tarkoitettuja ammatillisia erikoistumisopintoja. Ammattikorkeakoulut tarjoavat myös ylempiä ammattikorkeakoulututkintoja ja avointa ammattikorkeakouluopetusta. Yliopistoissa ei tutkintoon johtavassa koulutuksessa ole varsinaisia aikuiskoulutussovelluksia, joskin maisteriohjelmat rakennetaan pääsääntöisesti korkeakoulututkinnon pohjalle ja soveltuvat siten erityisesti työikäiselle väestölle. Korkeakoulututkinnon suorittaneille yliopistot tarjoavat ammatillisia erikoistumisopintoja ja muuta täydennyskoulutusta. Lisäksi yliopistot tarjoavat avointa opetusta.

Henkilöstökoulutus

Henkilöstökoulutuksella tarkoitetaan koulutusta, jonka työnantaja kustantaa, ja koulutus tapahtuu pääosin työajalla ja säännöllisen työajan menetys korvataan. Henkilöstökoulutus voi olla lyhytkestoista täydennyskoulutusta tai tutkintotavoitteista koulutusta. Henkilöstökoulutuksen lähtökohtana ovat sekä työnantajan että työntekijöiden tarpeet. Koulutuksen tarkoituksena on lisätä tuottavuutta ja kannattavuutta sekä kehittää ja motivoida henkilöstöä. Työnantaja valitsee koulutukseen osallistuvat henkilöt ja sopii työntekijän kanssa koulutuksen sisällöistä. Työnantaja voi järjestää henkilöstökoulutusta joko ostamalla koulutuksen ulkopuolisilta koulutuksen järjestäjiltä, järjestämällä

koulutusta yrityksen/julkisen sektorin työpaikan sisällä tai ostamalla koulutusta koulutusalan yrityksiltä.

Johtamis- ja esimieskoulutuksesta on tullut suosituin aikuiskoulutusala. Alalla toimii paljon konsulttitoimistoja, jotka suurelta osin vastaavat tarjonnasta. Hinnat kurssien osalta kohoavat sen verran korkeiksi, ettei tavallisella kansalaisella ole mahdollisuuksia osallistua kursseille. Maksajana toimiikin usein työnantaja. Tietotekniikka on viime vuosista pudonnut suosiossa johtamiskoulutuksen jälkeen, mikä osittain selittyy sillä, että koko ajan työmarkkinoilla on suurempi joukko sellaisia, jotka ovat jo koulussa tai itse oppineet tietokoneen käytön.

Työvoimapoliittinen koulutus

Työvoimapoliittinen aikuiskoulutus (työvoimakoulutus) on työhallinnon rahoittamaa koulutusta ensisijaisesti työttömille ja työttömyyden uhkaamille 20 vuotta täyttäneille henkilöille. Sen tavoitteena on parantaa osallistujien mahdollisuuksia pysyä työmarkkinoilla tai päästä sinne takaisin. Siksi koulutus on pääasiassa ammatillista. Koulutusta järjestetään myös yhteishankintana työnantajien kanssa, jolloin se räätälöidään koulutuksen hankintakustannuksiin osallistuvan työnantajan tarpeita vastaavaksi. Valmentava koulutus ohjaa eri ammattialoille ja kehittää osallistujien työnhaku- tai tietotekniikkavalmiuksia sekä tukee maahanmuuttajien kotoutumista.

Useimmiten työvoimakoulutus on jatko- ja täydennyskoulutusta aiemmin joko opiskelemalla tai työssä oppimalla hankitulle ammattitaidolle. Koulutukseen osallistuville laaditaan henkilökohtaiset opiskelusuunnitelmat. Työvoimakoulutus sopii hyvin myös ammatin vaihtoa tarvitseville. Suuri osa koulutuksesta on ammatilliseen tutkintoon tai tutkinnon osaan johtavaa. Vuosittain on haussa tuhansia koulutuksia yli sataan eri ammattiin. Työvoimakoulutuksella pyritään parantamaan myös pitkäaikaistyöttömien, ikääntyvien ja vajaakuntoisten työllistymistä ja ehkäisemään syrjäytymistä. Yksilöllisiä ratkaisuja rakennetaan liittämällä koulutus esimerkiksi kuntoutukseen tai tukityöllistämiseen.

Työvoimapoliittinen koulutuksen rahoitusmalli on joustava ja koulutusta voidaan käynnistää suhteellisen nopeasti äkillisiin tarpeisiin. Koulutusjärjestelmä soveltuu työvoiman täsmäkoulutukseen, mutta osin työvoimapoliitti-

sesti toteutetaan myös kuntouttavaa toimintaa ja yleissivistävää koulutusta. Työvoimapolitiittinen koulutus on ensisijaisesti tarkoitettu työttömille ja työttömyysuhanalaisille ja opiskeluaikana opiskelija nauttii työttömyysturvaa. Työvoimapolitiittiseen toimenpiteeseen liittyvät edut ja sanktiot eivät omaehtoisen hakeutumisen tapaan tue yksilö autonomian kehittymistä vaan saattavat jopa ohjata valintoja.

Vapaa sivistystyö

Vapaa sivistystyö muodostaa aikuiskoulutusjärjestelmän toisen keskeisen pilarin. Vapaan sivistystyön juuret ovat pohjoismaisessa kansansivistysperinteessä, jonka perusta on persoonan kasvun ja kansalaiseksi kasvamisen ideaaleissa. Sivistysajattelu ja vapaan sivistystyön toiminta on ominaista pohjoismaisille yhteiskunnille, voidaan jopa ajatella, että omaehtoinen opiskelu oman sisäisen potentiaalin toteuttamiseksi on pohjoismaisen hyvinvoinnin edellytys.

Vapaan sivistystyön toiminnalle on ominaista, että koulutuksen tavoitteista ja sisällöistä voivat päättää oppilaitosten ja organisaatioiden taustayhteisöt itse ylläpitämislupansa rajoissa. Vapaan sivistystyön opintoja ei säädellä opetussuunnitelmin tai tutkinnon perustein. Olennaisia piirteitä opiskelijan kannalta ovat osallistumisen vapaaehtoisuus ja vapaa hakeutuminen opintoihin ilman pohjakoulutusvaatimuksia. Omaehtoinen opiskelu lisää osaltaan autonomiaa, kun vastuu osallistumisesta ja oppimisesta on lähtökohtaisesti oppijalla itsellään. Motivaatio opiskeluun syntyy halusta oppia, ei ulkoisten palkintojen vuoksi (”tutkinto”) tai sanktioiden pelosta (”päivärahan menetys”).

Vapaa sivistystyö muodostuu historiallisen kehityksen tuloksena syntyneestä oppilaitosten verkostosta ja niiden antamasta opetuksesta. Vapaan sivistystyön lait ovat olleet perinteisesti valtionapulakeja, joissa toiminnan sisältöä on säädelty suhteellisen vähän. Säättely on tapahtunut aina viime vuosikymmenelle saakka valtionavun saamiselle asetettujen yksityiskohtaisten valtionavun ehtojen kautta.

Vapaan sivistystyön osallistujamäärät ovat suuria. Aikuiskoulutuksen vuosikirjan mukaan vapaan sivistystyön opintoihin osallistujien määrä vuonna 2005 oli 1 066 932. Pääosa vapaan sivistystyön osallistujista ovat kansalaisopistojen

opiskelijoita. Kokonaisuutena vapaan sivistystyön kysyntä on viime vuosina kehittynyt myönteisesti vaihdellen kuitenkin eri oppilaitosmuodoissa.

Laki vapaasta sivistystyöstä sisältää yleisen tehtävämäärityksen ja ylläpitämislupaa koskevien säännöksiä lisäksi varsinaisia toiminnallisia säännöksiä vähän. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voivat järjestää myös koulutusta tukevaa tai siihen läheisesti liittyvää kehittämis- ja palvelutoimintaa. Eri oppilaitosryhmien yhteiseksi tarkoitukseksi laissa on säädetty ”tukea elinikäisen oppimisen periaatteen pohjalta yksilöiden persoonallisuuden monipuolista kehittämistä ja kykyä toimia yhteisöissä sekä edistää kansanvaltaisuuden, tasa-arvon ja moniarvoisuuden toteutumista suomalaisessa yhteiskunnassa”. Lisäksi laissa on yleisellä tasolla säädetty kunkin oppilaitosmuodon tehtävät.

Vapaan sivistystyön rahoitusjärjestelmä ei nykyisellään kannusta koulutuksen järjestäjiä keskittymään sellaisen koulutuksen suunnitteluun ja toteutukseen, joka kohdistuu vaikeasti tavoitettaviin, alhaisen pohjakoulutuksen omaaviin ihmisiin. Sivistystyön tasa-arvoistava tavoite ei täyty, vaan näyttäisi jäävän yhtäläillä koko koulutusjärjestelmää vaivaavan eriytymisen jalkoihin. Esimerkiksi OECD:n tutkimuksissa on tultu siihen tulokseen, että panostaminen koulutusjärjestelmän kokonaisvaltaiseen järjeistämiseen ja eriytymistä lisäävien mekanismien vähentämiseen johtaisi varmemmin innovatiiviseen kehittämiseen kuin nykyjärjestelmän tehostaminen ohjausta kehittämällä.

Yksilötasolla koulutuksella on monissa tutkimuksissa todettu olevan fyysistä ja henkistä hyvinvointia tuottavia vaikutuksia. Vapaan sivistystyön merkitystä ja vaikutusta aikuisten elämässä koskeneessa tutkimuksessa 88 % vastaajista oli kokenut kehitystä hyvinvoinnissaan opintojen myötä. Kun huomioidaan vapaan sivistystyön korkeat osallistumismäärät (v. 2005 1 066 932) sekä aikuisopiskelijoiden lähipiiriin heijastuvat kerrannaisvaikutukset, voidaan tutkijoiden tapaan todeta, että opintotarjonnalla on huomattavia kansanterveydellisiä vaikutuksia.

Aikuisten omaehtoinen opiskelu tuottaa hyvinvointia ja siirtovaikutusta myös tutkintotavoitteisen koulutuksen puolelle lisääntyvän opiskeluinnostuksen myötä. Omaehtoisen koulutuksen myönteiset yhteiskunnalliset vaikutukset sisältävät myös kansainvälistymisvalmiuksien ja kielitaidon kehittymisen sekä mahdollisuuden tutustua vieraisiin kulttuureihin. Vapaan sivistystyön toteuttama ajatus opiskelijoiden omaehtoisuudesta ja autonomiasta näyttäisi tuottavan myös toivottuja yhteiskunnallisia vaikutuksia.

Aikuisten omaehtoinen opiskelu tuottaa hyvinvointia ja siirtovaikutusta myös tutkintotavoitteisen koulutuksen puolelle lisääntyvän opiskeluinnostuksen myötä.

TIETOLAATIKKO 6:

VAPAAN SIVISTYSTYÖN KOULUTUKSEN TUOTTAJAT

Vapaan sivistystyön oppilaitosten määrä vuoden 2009 alussa:

- Kansalaisopistot 206
- Kansanopistot 88
- Kesäyliopistot 20
- Opintokeskukset 11
- Liikunnan koulutuskeskukset 14

Kansalaisopistot ovat paikallisiin ja alueellisiin sivistystarpeisiin pohjautuvia oppilaitoksia, jotka tarjoavat mahdollisuuksia omaehtoiselle oppimiselle ja kansalaisvalmiuksien kehittämiseksi.

Kansanopistot ovat sisäoppilaitoksia, joiden tarkoituksena on edistää kansalaisten omaehtoista opiskelua siten, että kukin kansanopisto voi samalla painottaa arvo- ja aatetaustaansa ja kasvatustavoitteitaan.

Kesäyliopistot ovat alueellisen koulutustarjonnan oppilaitoksia, jotka järjestävät avointa yliopisto-opetusta sekä ammatillista lisäkoulutusta.

Liikunnan koulutuskeskukset ovat valtakunnallisia sisäoppilaitoksia ja alueellisia oppilaitoksia, joiden tehtävänä on antaa liikunta-alan koulutusta, järjestää valmennustoimintaa sekä antaa näitä täydentävää opetusta.

Opintokeskukset toimivat sivistystyön valtakunnallisina aikuisoppilaitoksina järjestämällä opintoja itse sekä yhdessä kansalais- ja kulttuurijärjestöjen kanssa elinikäisen oppimisen ja aktiivisen kansalaisuuden sekä demokratian ja kansalaisyhteiskunnan toiminnan edistämiseksi.

VIIMEIKAISIA KEHITYSHANKKEITA

Parhailtaan on käynnissä useita koulutuspoliittisia kehittämisprosesseja, joiden kautta on nostettu esiin eri näkökulmia ammatillisesti suuntautuneen aikuis-koulutuksen, vapaan sivistystyön ja korkeakoulujen erityispiirteistä, erilaisesta osaamisesta ja kehittämistarpeista. Kehittämisen taustalla on aiemmin toteutettu Parlamentaarisena aikuiskoulutustyöryhmän työskentely ja sitä seurannut NOSTE-ohjelma, joka kohdistui juuri alhaisen pohjakoulutuksen omaaviin työikäisiin.

Parlamentaarinen aikuiskoulutustyöryhmä

Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän loppupäätelmistä on erityisesti nostettava esille vailla toisen asteen tutkintoa olevien Noste-ohjelma, jonka hyviä tuloksia on edelleen syytä hyödyntää jatkossakin. Suomalaisen yhteiskunnan kriittinen menestystekijä tulee jatkossakin olemaan se, kuinka suuren osan ikäluokasta saamme koulutettua ja näin ollen pidettyä mukana työmarkkinoilla. Mikäli koulutusjärjestelmä muodostettaisiin enemmän nuoriso- ja aikuisaste periaatteille ja oppivelvollisuus ulotettaisiin toiselle asteelle, voitaisiin kenties ohjausresursseja entisestään kohdentaa tutkintojen läpäisyyn.

Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän keskeisiä ehdotuksia ovat:

- 1) Aikuiskoulutusta painotetaan välittömmin toimin työvoiman tarpeen ja väestön koulutustason ja muun kehityksen mukaisesti vastaamaan ko. tarpeisiin lisäten samalla aikuiskoulutuksen kokonaisresursseja 20–25 prosentilla.
- 2) Käynnistetään mahdollisimman nopeasti määräaikainen toimenpideohjelma, suomalaisen osaamisen nosto-ohjelma, joka kohdennetaan erityisesti vailla toisen asteen tutkintoa olevaan työikäiseen aikuisväestöön.
- 3) Aikuisten oppimista tuetaan ja kannustetaan kiinnittämällä huomiota oppimisvalmiuksiin, oppimismotivaatioon sekä neuvonta- ja ohjausjärjestelmiin sekä uusien oppimisympäristöjen menetelmien ja sisältöjen kehittämiseen.
- 4) Aikuiskoulutus vahvistaa osallistuvaa demokratiaa, tukee aktiivista kansalaisuutta ja ehkäisee syrjäytymistä. Yhteiskunnan erityisryhmien, kuten vammaisen, työttömien ja maahanmuuttajien koulutusmahdollisuuksia parannetaan.
- 5) Aikuiskoulutusjärjestelmää selkeytetään siten, että aikuiskoulutusta voidaan seurata, arvioida ja kehittää kokonaisuutena sekä tarkastella myös erillään nuorten koulutuksesta. Oppilaitokset toteuttavat ja kehittävät aikuiskoulutuksessa perustehtäviään. Myös jatkossa kaikilla koulutuksen järjestäjillä tulee olemaan aikuiskoulutustehtävä. Alueilla synnytetään kaikkien aikuiskoulutustoimijoiden vahva yhteistyö, joka ottaa huomioon elinkeinoelämän ja alueen kehittämistarpeet.

- 6) Yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen aikuiskoulutustehtävää vahvistetaan erityisesti uusimman tiedon levittäjänä ja tietämyksen hallinnan menetelmien kehittäjänä.
- 7) Edistetään työyhteisöjen kehittymistä oppiviksi organisaatioiksi.
- 8) Aikuiskoulutuksen tasa-arvoon ja saatavuuteen kiinnitetään huomiota.
- 9) Aikuiskoulutuksen rahoitus pohjaa laajennetaan ja rahoitusvastuita selkiytetään edellytysten luomiseksi työryhmän esitysten toimeenpanolle.
- 10) Ruotsinkielisten aikuisten koulutustarpeet tulee ottaa huomioon myös niissä kunnissa, joissa ruotsinkieliset ovat vähemmistöasemassa.

TIETOLAATIKKO 7:

NOSTE-OHJELMA

Vuosina 2003–2009 toteutetun NOSTE-ohjelman tavoitteena oli parantaa alhaisen pohjakoulutuksen omaavien aikuisten työelämässä pysymistä ja urakehitystä. Ohjelma oli suunnattu pääasiassa työssäkäyville 30–59-vuotiaille aikuisille, joilla ei ole perusasteen jälkeistä tutkintoa. Valtionosuusrahoitus vuosina 2003–2009 oli yhteensä 124,5 miljoonaa euroa.

Ohjelman määrällinen tavoite oli saavuttaa 10 % kohderyhmästä (v. 2003 yli 350 000). Määrällisen tavoitteen saavuttamisessa oli suuria maakunnallisia eroja, valtakunnalliseksi keskiarvoksi saatiin 7 %. Vuoden 2008 loppuun mennessä ammatillisen koulutuksen aloittaneita ja ATK-ajokortin suorittaneita oli yhteensä 23 950. Työntekijöiden ja työnantajien haastattelujen perusteella Noste-ohjelman vaikutuksia tutkinnon suorittajille olivat ammattitaidon lisääntyminen, itsetunto ja ammatti-identiteetti ja turvallisuuden tunne työelämässä. Työnantajien mukaan ohjelman vaikutuksia olivat myös mm. sitoutuminen työyhteisöön ja vaikutukset tuottavuuden, tehokkuuden ja kilpailukyvyyn kasvuun.

Ohjelman toteutuksessa korostettiin alueellista yhteistyötä eri oppilaitosten välillä sekä työelämäläheistä toteutustapaa. Vähän koulutettujen saavuttamiseen kehitettiin erilaisia hakevan toiminnan muotoja ja opiskelun aikaisia tukitoimia. Niinpä ohjelman vaikutuksia olivat myös kehittynyt työelämäyhteistyö ja työelämälähtöisempi toteutustapa koulutuksissa, uusi yhteistoimintakulttuuri koulutuksen järjestäjien kesken sekä vähän koulutettujen aikuiskoulutuspedagogiikka kehittyi. Myös vapaa sivistystyö ja työelämän järjestöt olivat mukana yhteistyössä. (www.noste-ohjelma.fi)

Ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen kokonaisuudistus

Hallitusohjelman tavoitteiden mukaisen, opetusministeriön asettaman työryhmän tehtäväksi annettiin toimeenpanna ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen kokonaisuudistus selkiyttämään hajanainen hallinto, tarjonta, rahoitus ja etuudet. Työryhmässä on edustettuina aikuiskoulutuksesta vastaavat ministeriöt sekä työelämän valtakunnalliset keskusjärjestöt.

Ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen kokonaisuudistuksen (AKKU) johtoryhmä korostaa työelämän osaamisvaatimuksien ja ammattirakenteen muutoksen tuomia haasteita kansantaloudellemme. Tavoitteena on kehittää aikuiskoulutusta työmarkkinoiden tarpeisiin ja kannustaa myös ali-edustettujen ryhmien osallistumista aikuiskoulutukseen.

AKKU-työryhmän väliraportin mukaan aikuiskoulutus on keskeinen osa koulutusjärjestelmän eri sektoreiden ja elinikäisen oppimisen kokonaisuutta. Aikuiskoulutus on tärkeä osa koulutus-, työvoima- ja elinkeinopolitiikkaa samoin kuin innovaatiopolitiikkaa ja maahanmuuttopolitiikkaa. Siksi tarvitaan vahvat ja selkeät puitteet työelämän muuttuviin osaamis- ja työvoimatarpeisiin nopeasti ja tehokkaasti vastaavan aikuiskoulutuksen järjestämiselle.

AKKU-työryhmä on tehnyt väliraportissaan kaiken kaikkiaan 19 toimenpide-ehdotusta jättäen kuitenkin keskeiset ratkaisut tulevaisuuteen. Muun muassa aikuiskoulutuksen tukijärjestelmä todettiin ratkaistavan Sosiaaliturvan uudistamiskomitean (SATA) työssä, mutta kuten tiedämme, SATA-komitean toteutukset siirtyivät tulevaisuuteen. Hallinnon, ohjauksen ja rakenteiden osalta tulisi eri toimijoiden välisiä suhteita selkeyttää, koota ammatillista järjestäjaverkkoa ja varmistaa laatu paremmin. Rahoitus, resurssit ja tarjonta pidetään nykyisellään, mutta jatkossa valmistellaan ehdotus, joka kannustaa järjestäjiä tuloksellisuuteen ja vaikuttavuuteen. Näyttötutkintoja laajennetaan entisestään ja pyritään kehittämään muualla opitun tunnustamisen mekanismeja. Julkisen sektorin sekä työntajien yhteistyössä rahoittamien koulutusmuotojen, kuten työvoimapolitiittisen aikuiskoulutuksen yhteishankintakoulutus, oppisopimuskoulutus ja muut työelämäläheiset koulutusmuodot ovat selkeästi keskeisessä asemassa AKKU-työryhmän työssä. Lisäksi mietitään, miten työnantajille ja työntekijöille voisi luoda verotuksellisia kannusteita, jotka ohjaisivat toisaalta henkilöstön osaamisen kehittämiseen ja toisaalta omaehtoiseen kehittämiseen.

AKKU-työryhmän väliraportin mukaan aikuiskoulutus on keskeinen osa koulutusjärjestelmän eri sektoreiden ja elinikäisen oppimisen kokonaisuutta.

TIETOLAATIKKO 8:

OECD:n ESITTÄMÄT TOIMENPIDE-EHDOTUKSET

Maarportissa esitetyt toimenpide-ehdotukset jakautuvat neljään osaan:

1. Motivaation ja kannustimien kehittäminen

- Tulevaisuudessa aikuiskoulutuspolitiikan yksi suurista kysymyksistä tulisi olla miten kannustaa kaikkein vähäosaisimpien opiskelua. Opetus- ja työministeriöiden tulisi toimia kiinteässä yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa.
- Tilastokeskuksen tulisi käyttää hyväkseen kokemustaan ja fokusoida tutkimusta henkilöihin, jotka eivät opiskele.
- Koulutuksen rahoituksen kohdentamista tulisi pohtia siten, että koulutuksesta, joka koituu yksilön tai yrityksen hyväksi, olisi näiden myös oltava valmiita maksamaan
- Työnantajan maksamien veroluonteisten maksujen mukauttaminen vanhempien työntekijöiden kohdalla kannustaisi palkkaamaan ikääntyviä henkilöitä.
- Koulutusvakuutus on hyvä avaus sekä työttömille että sen laajennuttua yleiseksi koulutustueksi kaikille kansalaisille. Tuen saannin ehdot eivät kuitenkaan saa olla liian tiukat.

2. Tarjonta ja osallistuminen

- Sisäänottoa korkeakoulutukseen – erityisesti yliopistoihin
- tulisi laajentaa suuremmalle yleisölle mukaan lukien aikuisväestö, jolla on työkokemusta.
- Joko kansallisesti standardoitu yliopiston ”loppukoe” tai kansalliset osaamiskokeet voisivat olla vaihtoehtona aikaa vievälle lopputyölle. Näyttötutkintojärjestelmä voisi toimia mallina.
- Koko työvoimaa tulisi kannustaa hankkimaan vähintään toisen asteen tutkinto.

3. Laadun, pedagogiikan ja tarjonnan monipuolisuuden edistäminen

- Tulisi ottaa mallia joistakin paikallisista ja hyvin kohdennetuista kokemuksista (ruotsinkielinen koulutus, maahanmuuttajakoulutus, ym.) ja laajentaa niistä saatuja hyviä kokemuksia koko järjestelmään.
- Koulutuksen tutkimus tulisi toteuttaa riippumattomissa yliopistoissa.
- E-oppimisen mahdollisuuksien hyödyntäminen täysimittaisina vähentäisi alueellista eriarvoisuutta koulutuksen saatavuudessa.

4. Koulutuksen koherenssin ja tehokkuuden varmistaminen

- Aikuiskoulutuksen suunnittelu ja kehittäminen tulisi olla osa laajempaa yhteiskuntapolitiikkaa, mukaan luettuna talous-, sosiaali-, ympäristö-, terveys-, kulttuuri- ja työpolitiikat.
- Tulisi perustaa kansallinen organisaatio valvomaan ja arvioimaan alueellisen tasapainon toteutumista ja edistämistä. (Looney, 2008)

Samoin selvitetään työehtosopimuksiin liittyvät kannusteet sekä erilaisten koulutusseteli-, koulutustili- ja vakuutusmallien sekä työelämän koulutusrahojen käyttömahdollisuudet.

Väliraportissa on siis lähinnä toistettu samat jo aikaisemmin esillä olleet kehittämiskohteet Parlamentaarisen aikuiskoulutustyöryhmän esityksissä ja OECD:n toimenpide-ehdotuksissa. Monien kehittämiskohteiden esiintuonti kuitenkin osoittaa sen, että aikuiskoulutus on politiikan keskipisteessä. Suuren uudistuksen tekemiseen kuitenkin käynnissä oleva lama tuli huonoon aikaan. Kehittämiskohteissa painotetaan selkeästi työnantajien tarpeita, jolloin aikuiskoulutuksen painopiste siirtyisi henkilöstökoulutukseen. Tämä jättää yksilön toiveet ja tavoitteet väistämättä yhä vähemmälle huomiolle.

Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2008–2012

Opetusministeriö asetti 1.2.2008 valmisteluryhmän laatimaan ehdotuksen vapaan sivistystyön kehittämisohjelmaksi. Valmistelutyöryhmän loppuraportissa on kattavasti kuvattu vapaan sivistystyön nykytilaa ja kehittämistarpeita. Raportissa annettiin useita kehittämis ehdotuksia vapaan sivistystyön lainsäädännön, rahoitusjärjestelmän uudistamisen, ylläpitäjä- ja oppilaitosrakenteen kehittämisen sekä sivistystyön laadun ja vaikuttavuuden parantamisen toimenpanemiseksi.

Rakenteellinen muutos koskee myös vapaan sivistystyön oppilaitoksia. Kunnallisia oppilaitoksia on yhdistynyt kuntaliitosten myötä (vähennystä vuoden 2008 alusta 20 kansalaisopistoa) ja yhdistymispaineet kohdistuvat voimakkaasti myös kansanopistoihin. Oppilaitosverkosto on osaltaan turvannut alueellista koulutuksellista tasa-arvoa ulottamalla sivistystyön kyliin ja asumislähiöihin, lähelle kansalaisia. Paineita yhteistyön tiivistämiseen ja mahdollisesti myös oppilaitosten yhdistymiseen on edelleen. Rakenteellista kehittämistä perustellaan oppilaitosten edellytysten vahvistamisella uudistuvien ja kasvavien tehtävien vastaamiseen.

Alueellinen yhteistyö ja kunkin koulutuksen järjestäjän vahvuuksien ja osaamisen hyödyntäminen ovat avainasemassa uudenlaista koulutusajattelua kehitettäessä. Suomalainen aikuiskasvatus voi olla kaikessa moniulotteisuudessaan yksi vetovoimatekijä työvoimamarkkinoilla.

Vapaan sivistystyön kehittämisohjelman valmisteluryhmä esittää loppuraportissaan sivistysjärjestöjen, korkeakoulujen ja Suomen Akatemian välisten neuvottelujen käynnistämistä monitieteisen tutkimusohjelman käynnistämiseksi. Tutkimukseen panostaminen olisi tärkeätä sivistystyön elinvoimaisuuden ja dialogisen luonteen kehittymisen näkökulmasta. Instituutioilla on aina vaarana uudistumisen unohtaminen, jos avoin yhteiskunnallinen vuorovaikutus jää muun toiminnan kustannuksella vähäiseksi. Sivistystyön kohdalla kilpailu niukoista resursseista ja rahoituksen määrälliseen kehittämiseen kannustavat mekanismit ovat jossain määrin ohjanneet uudistusten suuntaa.

Kehittämisohjelmassa nostetaan esiin lainsäädännön uudistamistarpeet, joiden osalta esitetään pohdittavaksi globaalien kysymysten, maahanmuuttajien sivistystarpeiden ja monikulttuurisuuskasvatuksen, kansalaisten terveyden ja hyvinvoinnin, eriarvoistumiskehityksen sekä alueellisen tasa-arvon turvaamisen näkökohdat. Vapaan sivistystyön tarkoitusta ja tavoitteita määriteltäessä on tärkeätä tarkastella ajankohtaisia maahanmuuttajien aikuiskoulutuksen kehittämistarpeita ja vapaan sivistystyön mahdollisuuksia vastata näihin tarpeisiin. Laajan järjestämisverkostonsa ja kansalaisyhteiskuntaan kiinnittymisen kautta vapaan sivistystyön oppilaitoksilla voisi olla tässä entistä vahvempi rooli.

Eri oppilaitosmuotojen erityispiirteet ja tehtäväkentät mahdollistavat maahanmuuttajaväestön moninaisuuden huomioimisen. Maahanmuuttajat edustavat eri ikäryhmiä, ammattialoja, koulutustasoja ja lisäksi työvoimana maahanmuuton kautta työntekijöiden perheiden tarpeet tulee huomioida. Pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon liittyy vielä erityiskysymyksiä, kuten nuorten ja aikuisten yleissivistävän peruskoulutuksen tarpeet. Liikunnan koulutuskeskusten ja kansanopistojen internaatit voisivat tarjota lisäresursseja myös näille ryhmille.

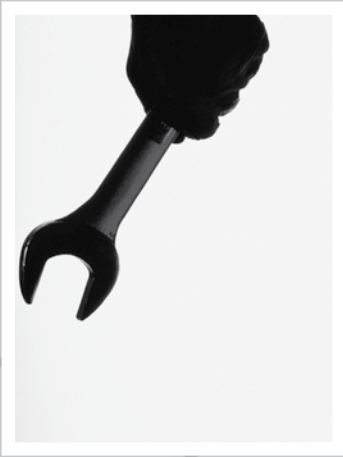
Esimerkkinä uudenlaisesta koulutustoiminnasta on kehittämishankkeena käynnistynyt nuorten turvapaikanhakijoiden koulutuksen järjestäminen kansanopistoissa. Luku- ja kirjoitustaidottomien koulutusta on esitetty siirrettäväksi työvoimakoulutuksen piiristä Opetushallinnon järjestettäväksi. Vapaan sivistystyön oppilaitokset voisivat toimia aktiivisesti myös tämän koulutuskonaisuuden suunnittelussa ja toteuttajaverkostossa.

TIETOLAATIKKO 9:

NUTUKKA-PROJEKTI

Nuoria turvapaikanhakijoita vastaanottavien turvapaikkayksiköiden ja kolmen kansanopiston yhteistyönä alkanut pilottihanke Nutukka (Nuoret turvapaikanhakijat kansanopistossa) on esimerkki kansanopistojen aktiivisesta toiminnasta uudelleenlaisen koulutuksen ja kohderyhmien hakemiseksi. Opistot tarttuivat ajankohtaiseen haasteeseen, kun koulutus yksin Suomeen tulleille nuorille turvapaikanhakijoille käynnistettiin vastuuviranomaisten huolestuttua kasvavista hakijamääristä ja heidän passivoitumisestaan lupaprosessin kestäessä. Vuonna 2009 mukana on jo kymmenen opistoa eri puolilla Suomea. Nuoret voivat turvapaikan hakuprosessin aikana asua opiston asuntolassa ja opiskella suomen kieltä, perustietoa suomalaisesta yhteiskunnasta ja kulttuurista sekä arjen taitoja. He saavat tilaisuuden opiskella, kuten kuka tahansa nuori. Kokemus kuulumisesta opistoyhteisöön ja oikeus oppimiseen ovat vapaan sivistystyön tehtävän ja tarkoituksen mukaista toimintaa mitä suuremmassa määrin. Lisäksi toiminta edistää vuorovaikutusta suomalaisten nuorten ja turvapaikanhakijoiden välillä ja tuo pakolaiskriisit lähemmäksi ja avartaa näin ymmärrystämme maailmasta. Vapaan sivistystyön arvolähtökohtien mukaisesti oppiminen on jokaisen oikeus ja opiskelu tuottaa sellaista pääomaa, joka seuraa ihmistä läpi elämän riippumatta turvapaikkaprosessin lopputuloksesta.

5.

Nykyjärjestelmässä korjattavaa

MARKKINAEHTOINEN KOULUTUS

Suomi on aikuiskoulutukseen osallistujien määrässä aivan maailman kärkimaita. Aikuiskoulutusta tuetaan julkisesti voimakkaasti, tavoitteena koulutusmahdollisuuksien tarjoaminen kaikille. Puhtaan markkinaperusteisesti järjestetyllä ja tuetulla koulutuksella on kaksi perusongelmaa, joita julkisella osallistumisella koulutuksen järjestämiseen on pyritty korjaamaan. Nämä keskeiset ongelmat ovat resurssien ja informaation epätasainen jakautuminen.

Markkinat ohjautuvat aina kysynnän mukaan. Sitä, mitä kysytään, tuotetaan. Jos jotakin tuotetta kysytään enemmän kuin sitä tuotetaan, nousee hinta, joka puolestaan houkuttelee alalle uusia tuottajia. Koulutusmarkkinoilla ongelmaksi muodostuu, että kyky kuluttaa koulutusta ei jakaudu samalla tavalla kuin tarve kouluttautua. Pienituloiset ja vähän koulutetut kaipaavat kipeästi koulutusta, mutta markkinaehtoinen järjestelmä ei tuota sitä, koska he eivät ole houkuttelevia asiakkaita. Julkisella rahoituksella on pyritty alentamaan koulutuksen hintaa, jotta kaikki voisivat osallistua koulutukseen. Samalla oppilaitoksia on pyritty ohjaamaan myös sellaisen yleishyödyllisen koulutuksen järjestämiseen, joka ei olisi markkinoilla taloudellisesti kannattavaa.

Resurssien jakautumisen rinnalla koulutukseen hakeutumiseen vaikuttaa olennaisesti tiedon epätasainen jakautuminen. Vähän koulutetut eivät tunne koulutusjärjestelmää eivätkä itselleen mahdollisia tai hyödyllisiä kouluttautumismahdollisuuksia. Vielä vaikeampaa heille on hyvien ja laadukkaiden palveluntarjoajien erottaminen eri oppilaitosten ja koulutuksen järjestäjien joukosta.

Kansalaisista on tullut yhä enemmän asiakkaita suhteessa yksittäisiin oppilaitoksiin.

Tähän haasteeseen on Suomessa vastannut kansanopistojen, työväenopistojen, kesäyliopistojen ja lukuisten muiden oppilaitosten syntyminen sosiaalisten liikkeiden ympärille. Liikkeet kykenivät tavoittamaan ne kansalaiset, joita tuolloinen julkinen koulutusjärjestelmä ei kyennyt saavuttamaan. Ennen pitkää nämä kolmannen sektorin toimijat sulautuivat osin julkiseen sektoriin ja tulivat siitä irrallisinakin kiinteäksi osaksi julkista koulutusjärjestelmää.

Pyrkimyksistä huolimatta koulutukseen pääsy jakautuu yhä hyvin epätasaisesti. Informaation jakautuminen on epätasaista ja vähemmän koulutetut ryhmät jäävät herkästi sen ulkopuolelle. Ne sosiaaliset joukkoliikkeet, joiden ympärille monet sivistysorganisaatiot muodostuivat, ovat muuttaneet muotoaan eikä instituutioilla ole enää vastaavia kanavia kansalaisten tavoittamiseen kuin aiemmin. Vaikka monet organisaatiot ovat pyrkineet sopeutumaan muutokseen, on tilanne hyvin erilainen kuin aikana, jolloin sosiaaliset massaliikkeet hallitsivat monen suomalaisen elinpiiriä. Kansalaisista on tullut yhä enemmän asiakkaita suhteessa yksittäisiin oppilaitoksiin. Ne eivät ole niinkään osa päivittäistä elinpiiriä ja kollektiivista identiteettiä kuin organisaatioita, joilta haetaan tiettyjä, määritettyjä palveluja.

Tätä kehitystä on paradoksaalisesti ruokkinut joukkoliikkeistä syntyneiden koulutuksen järjestäjien kiinnittyminen julkiseen valtaan. Oppilaitosten rahoitus on pitkälti määräytynyt niiden tuottamien opintojen määrän perusteella ja koulutuksen suuntaaminen on jäänyt oppilaitosten tehtäväksi. Kun samaan aikaan niin vapaassa sivistystyössä kuin ammatillisessa täydennyskoulutuksessa-kin yksilöltä odotetaan taloudellista panostusta opintoihin, on meille syntynyt julkisesti tuettu markkinaehtoinen aikuiskoulutusjärjestelmä.

Nykyjärjestelmässä julkisesta aikuiskoulutuksen tuesta pääsevät osalliseksi ne, jotka osaavat ilmestyä kursseille paikalle. Kysyntä myös painottuu paljon sellaisille aloille, joita kulutuskykyiset kansalaiset haluavat opiskella. Koulutuksen tarjoajat keskittyvät tarjoamaan kurssuja niille ryhmille, jotka helposti hakeutuvat palvelujen piiriin. Nykyinen rahoitus muotoutuu valtionosuuden ja opiskelijamaksujen yhdistelmästä, joka edellyttää opiskelijoilta kykyä taloudelliseen panostukseen.

Myös vapaalle sivistystyölle ominaista koulutuksen kasautumisilmiötä on selitetty osin vapaan sivistystyön suoriteperusteisella rahoitusmallilla, joka palkitsee suoritteiden määrästä. Kärjistäen tilannetta voidaan kuvata siten,

että paljon resursseja ja tukitoimia tarvitsevat kohderyhmät, hakeva toiminta ja opintojen aikainen henkilökohtainen tuki korvautuvat koulutushalukkaiden toiveiden kuulemisella ja helppojen suoritteiden keräämisellä.

Tilanne vaatii myös nykyisiltä koulutuksen toteuttajilta itsekriittistä suhtautumista omiin toimintatapoihinsa ja toiminnan kohdistamiseen. Ne, jotka eniten koulutusta tarvitsevat, jäävät tarjonnan ja markkinoinnin ulkopuolelle. Sukupolvien väliset koulutuserot ovat Suomessa edelleen suuret aikuiskoulutuksen kasaantuessa jo valmiiksi koulutetuille ja määräytyessä heilläkin usein työnantajan kapeiden tarpeiden pohjalta.

OSALLISTUMINEN

Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten osallistuminen aikuiskoulutukseen on hyvää. Kansainvälisen aikuisten lukutaitotutkimuksen (IALS) mukaan noin puolet suomalaisista osallistuu aikuiskoulutukseen. Sama piirre on myös muissa Pohjoismaissa, joissa myös aikuiskoulutuksen kesto on muita maita pidempi. Vaikka vertailu osoittaa suomalaisen aikuiskoulutusjärjestelmän olevan kansainvälisesti hyvää tasoa, ei se poista sitä tosiseikkaa, että järjestelmässä on myös ongelmakohtia. Tilastokeskuksen tekemien aikuiskoulutustutkimusten mukaan aikuiskoulutus jakautuu epätasaisesti mm. sukupuolen, sosioekonomisen aseman ja työmarkkina-aseman mukaan. Mitä matalammalla työelämän hierarkiassa on, mitä vähemmän on koulutusta ja mitä epävakaamassa työmarkkina-asemassa on, sitä epätodennäköisempää on aikuiskoulutukseen osallistuminen.

Miehet osallistuvat merkittävästi naisia vähemmän aikuiskoulutukseen. Koulutus ei kasaudu vain osallistumisen mukaan, vaan myös koulutukseen osallistumisen pituuden mukaan. Myös koulutuspäivien määrä kasautuu em. ryhmien mukaisesti. Koulutetut naiset ovat myös yleissivistävän aikuiskoulutuksen suurkuluttajia kouluttamattomiin miehiin verrattuna. Naisten korkea osallistumisen aste ei tietenkään ole huono asia, vaan pikemminkin on tarkoitus alleviivata miesten heikkoa osallistumisen tasoa.

Keskittyminen koulutuksen määrälliseen jakautumiseen eri ryhmien kesken peittää kuitenkin näkyvistä vielä keskeisemmän ongelman, kysymyksen siitä, kenen ehdoilla koulutus järjestetään. Tutkimuksissa mielenkiintoinen esiin

Kansainvälisen aikuisten lukutaitotutkimuksen (IALS) mukaan noin puolet suomalaisista osallistuu aikuiskoulutukseen.

nouseva tekijä on se, että koulutukseen osallistutaan enemmän kuin työntekijöiden näkökulmasta olisi tarpeellista. Työntekijöitä siis ohjataan koulutukseen, johon he eivät itse hakeutuisi. Tämä johtuu siitä, että usein työnantaja määrittelee koulutuksen suorittavan työn tekijöiden, nuorten ja vähän koulutettujen osalta. Kun siihen yhdistetään se, että eri työntekijäryhmien mahdollisuudet osallistua koulutukseen eroavat voimakkaasti, on seurauksena, että työntekijän mahdollisuudet aktiiviseen oman ammattitaidon laaja-alaiseen kehittämiseen eroavat voimakkaasti. Vähemmän koulutukseen osallistuvien ryhmien koulutus palvelee enemmän työnantajaa kuin työntekijän kehittymistä.

Tässä törmätään selkeisiin intressiristiriitoihin. Työnantajat pyrkivät suorittavien tehtävien osalta keskittämään koulutuksen yksittäistä työtehtävää ja yritystä palvelemaan täsmäkoulutukseen niin nuorisoasteen koulutuksessa kuin aikuiskoulutuksessa. Työntekijäosapuoli taas painottaa työntekijän itseenäisen ja laaja-alaisen ammattitaidon kehittymistä, joka mahdollistaa myös työnantajan vaihtamisen ja siirtymisen erilaisiin tehtäviin saman työnantajan palveluksessa. Erityisesti koulutetuilla ryhmillä osaamisen päivittäminen on työnantajasta riippumattoman ammattitaidon ylläpitämiselle ja kehittämiselle.

Perinteisesti tutkintoon johtavassa koulutuksessa on käyty jatkuvaa kamppailua siitä, tuottavatko oppilaitokset valmiiksi tietyille kapealle erikoisalalle keskittyneitä osaajia vai onko niiden rooli laajemman osaamis pohjan antamisessa, jota täydentää työnantajan tarjoama täsmäopastus kulloisiinkin työtehtäviin. Aikuiskoulutuksessa sama kamppailu on usein päätyneet työnantajan eduksi kun koulutus on tarjottu työajalla ja työnantajan maksamana. Tuloksena on ollut laajemman ammatillisen kehittymisen sijaan työnantajan kaipaamaa täsmäosaamista.

Osaamisintensiivisissä ammateissa ja koulutetuissa työntekijäryhmissä työhön liittyvä kouluttautuminen on usein omaehtoisempaa kuin vähemmän koulutetuissa suorittavan tason tehtävissä. On laajemmin hyväksyttyä, että niihin liittyvä ammattitaito ei ole vain yksittäisten teknisten suoritusten moitteetonta hallintaa vaan asiantuntijuus syntyy erilaisten tietojen ja taitojen yhdistämisestä. Laaja-alaisen osaamisen kehittäminen jää kuitenkin usein koulutetun työntekijän vastuulle työnantajan ollessa haluton maksamaan koulutusta, joka helpottaisi työntekijän siirtymistä toisen työnantajan palvelukseen.

Menestyvään yritystoimintaan kuuluu keskeisenä osana oman henkilökunnan kouluttaminen ja suomalaiset yritykset ovat hoitaneet leiviskänsä mallikelpoisesti. Ongelmaksi on muodostumassa, että nopeasti muuttuva työelämä kaipaava yhä enemmän laaja-alaisia ammatillisia valmiuksia, jotka mahdollistavat uusien taitojen omaksumisen. Tähän tarpeeseen ei teknisellä täsmäkoulutuksella voida vastata, vaan se vaatii koulutusta, jossa opiskelijan aktiivisella osallistumisella kehitetään ja laajennetaan ammattitaitoa.

Jaon taustalla on aiemmin esitetty meillä pitkään elänyt kahden sivistyksen ajatus. Kansalaisten sivistys oli sitä sivistystä, joka kuljetti kansakuntaa eteenpäin. Tuo sivistys vaati aikaa ja vapautta kypsyäkseen ja kehittyäkseen. Lukiomme ja yliopistomme ovat jo pitkään esitelleet tämän sivistyksen ideaaleja. Alamaisen sivistys taas oli ylhäältä annettujen arvojen sisäistämistä ja kykyä toimia omalla määrättyllä paikallaan yhteiskunnassa.

Yhteiskunnan muutos on murtamassa kahden sivistyksen ajatuksen perustaa. Sivistys ei enää luontevasti jakaudu niiden sivistyksen, joiden täytyy oppia palvelemaan esivaltaa ja hoitamaan teknisiä tehtäviä ja niiden sivistyksen, joiden täytyy ymmärtää kokonaisuuksia hallitakseen yhteiskuntaa. Me tarvitsemme kaikille kansalaisille avointa aikuiskoulutusta, jossa kansalaiselle varataan aktiivinen, osallistuva ja hallitseva asema.

Hyvinvointiyhteiskuntamme on saavuttanut maailmanhistorian kannalta ennen näkemättömän vaiheen. Ensimmäistä kertaa merkittävä osa jonkin alueen asukkaista voi elää koko elämänsä aitoina yksilöinä ja aktiivisina kansalaisina. Yhteiskunnan tarjoama turva mahdollistaa sen, että ihmistä ei voida käsitellä enää pelkkänä työvoimana eikä osana jotakin suurempaa yhteiskuntaruumista, osana konetta. Hyvinvointivaltion mahdollistama vapaa yksilö tarvitsee oikeuden osallistua kokeakseen, että järjestelmä palvelee häntä sen sijaan, että yrittäisi sovittaa hänet muottiinsa.

Se aika on mennyt, jolloin kansalaisille voitiin antaa valmiina yläpuolella määritelty sivistys, joka heidän tulee omaksua. Sivistyksen luominen vaatii kansalaisten osallistamista koulutuksen ohjaamiseen. Aikuiskoulutuksen pitää vastata niihin tarpeisiin, joita kansalaisilla on heidän pyrkiessään kehittymään työntekijöinä ja kasvamaan ihmisinä. Se aika, jossa oppilaitos voi tietää kansalaista paremmin tämän omat tarpeet, on mennyt. Jos sellaista koskaan olikaan.

Se aika, jossa oppilaitos voi tietää kansalaista paremmin tämän omat tarpeet, on mennyt.

KITEYTYYS

Aikuiskoulutuksen keskeiset ongelmat ovat miten yksilö motivoidaan osallistumaan koulutukseen, saadaan tietoiseksi koulutuksesta sekä mahdollistetaan osallistuminen taloudellisesti ja ajallisesti. Näihin neljään perusongelmaan tulee siis jatkossa löytää ratkaisut. Ratkaisut eivät löydy aikuiskoulutuksen kiistatta monimutkaisen hallinnon ja järjestäjäverkon uudistamisesta, vaan keskeiseen asemaan on nostettava koko rahoitusjärjestelmän pohdinta. Järjestelmää tulee siis kehittää ensisijaisesti siten, että yksilön valinnan mahdollisuudet lisääntyvät. Sosiaalidemokraattisen koulutuspolitiikan keskeisimpiä saavutuksia on ollut yksilön vapauden lisääntyminen. Sen eteen tulee myös tulevaisuudessa tehdä töitä.

Tällä hetkellä koulutusta ohjataan enemmän koulutuksen järjestäjien rakteiden kuin kysynnän mukaan. Erityisesti yksilöt, jotka eivät ole houkuttelevia asiakkaita nykyisillä aikuiskoulutusmarkkinoilla eivät usein kiinnosta oppilaitoksia. Rahoitusjärjestelmä ei riittävästi kannusta koulutuksen järjestäjiä markkinoimaan kurssijaan sille väestönosalle, joka ei helposti osallistu aikuis-koulutukseen. Sivistystyön juuret ovat kansalaisyhteiskunnassa ja erilaisissa sosiaalisissa liikkeissä, mutta nykyään niidenkin toimintaa ohjaa koulutuksen kysyntä, jolloin vähemmän koulutetut ja muut erityisryhmät jäävät vaille tarvitsemaansa huomiota.

Aikuiskoulutuksen keskeinen ongelma on, etteivät ne, jotka koulutusta eniten tarvitsisivat, ole houkuttelevia asiakkaita. Jos kaikkien kansalaisten tarpeiden halutaan ohjaavan aikuiskoulutusta, tulee resurssit ohjata aiempaa enemmän yksittäisten kansalaisten kautta. Yksilö tarvitsee pelimerkkejä, joilla hän pystyy vaikuttamaan tarjontaan siten, että hänen tarpeensa tulevat tyydytetyiksi. Yhteiskunnan kannalta puolestaan tulee pitää huolta siitä, että heikko taloudellinen asema ei tee joistakin kansalaisista vähemmän houkuttelevia asiakkaita.

Tällä hetkellä koulutusta ohjataan enemmän koulutuksen järjestäjien rakteiden kuin kysynnän mukaan. Erityisesti yksilöt, jotka eivät ole houkuttelevia asiakkaita nykyisillä aikuiskoulutusmarkkinoilla eivät usein kiinnosta oppilaitoksia. Rahoitusjärjestelmä ei riittävästi kannusta koulutuksen järjestäjiä markkinoimaan kurssijaan sille väestönosalle, joka ei helposti osallistu aikuis koulutukseen. Vähemmän koulutetut ja muut erityisryhmät sekä korkeasti kou-

lutettujen omaehtoinen koulutus jäävät usein vaille tarvitsemaansa huomiota, kun oppilaitoksille ei eri syistä synny riittävä kysyntää.

6.

Kehittämiskohteet

Niin yksilön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta on keskeistä, että aikuiskoulutusjärjestelmän rahoitus ja toiminta ovat läpinäkyviä. Se tulisi olla lähtökohta kaikessa julkisesti rahoitetussa toiminnassa. Läpinäkyvyys myös pääsääntöisesti johtaa palvelujen laadun parantamiseen, sillä niin rahoittajat kuin palveluja käyttävät kykenevät arvioimaan järjestelmää.

Yksilön kannalta kyky oppia ja omaksua uutta, olla valmis kouluttautumaan jatkuvasti tai uudestaan itseään nousee keskeiseksi menestystekijäksi. Emme elä konemaisessa yhteiskunnassa, jossa jokaisella on räätälöity ja raamitettu polku vaan yksilöllä tulee olla mahdollisuus niin muuttaa elämänuraansa kuin kehittyä valitsemallaan tiellä. Tässä elinikäisellä oppimisella ja aikuiskoulutuksella on keskeinen merkitys.

Yhteiskunnan tulee tukea ihmisen kykyä toteuttaa itseään erilaisilla tavoilla, ei määrätä mitä yksilön pitää haluta. Koulutusta tulee tarjota tehokkaasti, mutta ymmärtäen, että tehokkuuden arviointi tapahtuu viime kädessä kansalaisten taholta. Joillekin yksilöille ammatillinenkin kehittyminen edellyttää yleissivistyksen laajentamista, kun taas joillekin aktiivista kansalaisuutta tukee parhaiten tiukan ammatillinen opintokokonaisuus. Yksilöä ei palvele se, että hänen omiin tarpeisiinsa sopivana pitämä koulutus leimataan tehottomaksi vain siksi, että hänen kokoamansa kokonaisuus on harvinainen ja poikkeuksellinen. Taideten ja tieteiden tulee edelleen olla kaiken kansan saatavilla ikään ja sukupuoleen katsomatta. Se on ollut suomalaisen yhteiskunnan vahvuus, josta on syytä pitää kiinni.

Yksilön vapautteen liittyy kuitenkin vastuu. Kaikkea ei voi jättää yhteiskunnan tehtäväksi ja maksettavaksi. Yksilöillä tulee olla myös valmius osallistua

Yksilön kannalta kyky oppia ja omaksua uutta, olla valmis kouluttautumaan jatkuvasti tai uudestaan itseään nousee keskeiseksi menestystekijäksi.

itsensä sivistämisen kustannuksiin aikuisena. Tietysti yksilön näkökulmasta olennaista on se, että hän myös saa vastinetta käytetyille rahoilleen tai menetyille vapaa-ajalleen. Ilman selvää vastuujakoa yksilön ja yhteiskunnan välillä on vaarana, että elinikäinen oppiminen jää vain sanahelinäksi. Tämän roolijaon tulee olla selvä niin julkiselle vallalle kuin kaikille kansalaisillekin.

Kaikki poliittiset puolueet Suomessa ovat yksimielisiä työurien pidentämisen tärkeydestä. Yhtä yksituumaisia taidetaan olla myös siitä, että työhyvinvointia tulee samalla parantaa. Vapaa-ajan mielekäs käyttö nousee työhyvinvoinnin kannalta olennaiseksi tekijäksi. Tässä yhteydessä erilaiset harrastemahdollisuudet ja vapaan sivistystyön tarjoamat oppimismahdollisuudet nousevat keskeiseen asemaan.

Keskeiseksi resurssien kohdentamisen tavaksi nostamme kansalaisten koulutusmahdollisuuksien tukemisen koulutustilin avulla toteutettavalla koulutusoikeudella. Tilin tarkoitus olisi lisätä aikuisten kouluttautumishalukkuutta ja tehdä kaikille kansalaisille näkyväksi julkisen vallan aikuiskoulutukseen tarjoama tuki.

Jokaiselle kansalaiselle luotaisiin henkilökohtainen tili, jolle kertyisi koulutusoikeutta. Koulutustililleen kertyviä resursseja jokainen yksilö voisi käyttää hankkiakseen itselleen omia tarpeitaan palvelevaa koulutusta. Henkilökohtainen tili mahdollistaisi julkisen tuen kohdentamisen niin kaikille kansalaisille kuin ryhmille, joilla on erityisiä tarpeita sen sijaan, että tuen saavat ne, jotka onnistuvat löytämään oppilaitoksen ovelle. Nykyinen koulutusrahasto olisi mahdollista kytkeä osaksi uuden järjestelmän rahoitusta, ja se toimisi myös sen pohjapääomana. Opintososiaaliset etuudet olisi myös mahdollista osin yhdistää tilien kautta tapahtuvaksi, mikä mahdollistaisi koulutuksen ja koulutuksen aikaisen toimeentulon nykyistä tiiviimmän yhteyden.

Koulutustili nostaisi aikuiskoulutuksen myös yksilön näkökulmasta keskeiseksi kulutushyödykkeeksi. Idea on hyvin pitkälti samankaltainen kuin lounas-, liikunta- ja kulttuuriseteleissä, joita voi ainoastaan kuluttaa tiettyyn tarpeeseen. Rahasto tekisi myös koulutuksen tarjoajille yksilön toiveet yhä kiinnostavamaksi tekijäksi, jolloin järjestelmäkin muokkautuisi enemmän kysynnän mukaan.

KOULUTUSTILI

Koulutustilit muodostaisivat kehyksen, jonka sisällä resursseja olisi mahdollista kohdentaa kansalaisille hyvinkin monimuotoisilla perusteilla. Järjestelmänä se mahdollistaa niin valtion, kuntien, työnantajien ja yksilöiden kuin eri yhteisöjenkin osallistumisen koulutuksen kustannuksiin.

Henkilökohtaiselle tilille kertyvä koulutusoikeus voitaisiin jakaa ammatilliseen koulutusoikeuteen ja vapaaseen koulutusoikeuteen, mikä mahdollistaisi niiden erilaisten mutta tärkeiden roolien säilymisen. Tulevaisuudessa on myös yhä vaikeampi suoraan erotella koulutusten vaikutusta yksilön kehitykselle niin ammatillisesti kuin sivistyksellisesti. Joka tapauksessa peruslähtökohta olisi, että toista koulutusoikeutta henkilö voisi käyttää vain ammatillisena koulutuksena pidettävään koulutukseen ja toista mihin tahansa hyväksi katsomaansa koulutukseen.

Yhteiskunta tietysti määrittää sen, millä perusteilla koulutustilille kertyisi koulutusoikeutta kaikille kansalaisille ja eri erityisryhmille. Aikuiskoulutuksen julkisen tuen keskeinen peruste on kaikkien kansalaisten koulutukseen osallistumisen tukeminen ja osan koulutusoikeudesta tulisi määräytyä kansalaisuuden perusteella. Vastaavasti niin kunnat kuin maakunnatkin voisivat tukea alueellaan asuvia kansalaisia osallistumalla koulutusoikeuden kerryttämiseen joko houkutellakseen asukkaita tai vastatakseen alueelliseen osaamisen kehittämistarpeeseen. Alueelliseen tai valtakunnalliseen kansalaisuuteen perustuva koulutusoikeus olisi varsin puhtaasti universaali etuus, joka tarjottaisiin kaikille kansalaisille sosiaaliseen ja taloudelliseen asemaan katsomatta.

Tämän lisäksi julkinen sektori voisi kohdentaa erityistä tukea ryhmille, joilla on erityisiä koulutuksellisia tarpeita ja tarve tehostettuihin tukitoimiin. Tämä tarpeeseen perustuva koulutusoikeuden kertyminen voi määräytyä hyvin monella perusteella. Esimerkkejä perusteista ovat:

Alueellinen. Edellä esitetyt kunnan tai maakunnan lisätuet ovat osin myös tällainen erityistuen muoto. Voidaan myös ajatella, että valtiovalta kohdentaisi erityistukea tietyille alueille, joita rakennemuutos koettelee erityisen kiivaasti tai joilla väestön koulutustaso on erityisen alhainen. Tukea voitaisiin käyttää osana sen kaltaisia sopeutustoimia, joita on esimerkiksi viime vuosina toteutettu Voikkaalla ja Kemijärvellä.

Aikuiskoulutuksen julkisen tuen keskeinen peruste on kaikkien kansalaisten koulutukseen osallistumisen tukeminen ja osan koulutusoikeudesta tulisi määräytyä kansalaisuuden perusteella.

Työmarkkina-asema. Tukea voitaisiin suunnata erityisesti työvoiman ulkopuolella oleville heidän työmarkkinakelpoisuutensa lisäämiseksi. Vaihtoehdoisesti tukea voitaisiin kohdentaa työttömille, mikä kannustaisi työkykyisiä työvoiman ulkopuolella olevia kansalaisia siirtymään työttömiksi työnhakijoiksi ja siten lisäksi tarjolla olevaa työvoimaa. Lisäksi työttömyyden jatkuttua tietyn aikavälin, voisi koulutustilille kertyvä koulutusosoikeus olla korkeampi, esimerkiksi kaksinkertainen.

Työuran vaihe. Malli mahdollistaisi koulutuksen tukemisen kytkemisen työuraan siten, että kertyvä koulutusosoikeus riippuisi työuran vaiheesta vastaavalla mekanismilla kuin mahdollisuus opintovapaaseen.

Koulutus. Yksilöllinen koulutustili mahdollistaisi lisätuen mm. niille kansalaisille, jotka eivät ole suorittaneet mitään perusasteen jälkeistä tai ammatillisesti eriytynyttä koulutusta. Vastaavasti erityistukea olisi mahdollista suunnata tietyn koulutuksen suorittaneille, jos alan työvoimasta olisi suurta ylitarjontaa tai alaa kohtaisi voimakas sisäinen rakennemuutos. Tällaisia ryhmiä löytyy niin korkeakoulutetuista kuin ammatillisen koulutuksen suorittaneistakin ja tukea voitaisiin kohdentaa esimerkiksi työttömille insinööreille ja paperimiehille.

Ikä. Esimerkiksi yli 50-vuotiaiden koulutusosoikeus voisi olla nuorempia ikäluokkia suurempi, mikä tukisi niin työssäjaksamista kuin ammattitaidon ylläpitämistä ja siten työurien pidentämistä.

Mahdollisia koulutusosoikeuden kertymisen perusteita on mahdollista löytää lukuisia muitakin. Keskeistä järjestelmässä olisi, että se tekisi koulutuksen tukemisen kohdentumisen läpinäkyväksi ja siten selvästi poliittisen päätöksenteon kohteeksi. Tämä parantaisi erityisesti järjestelmän kykyä reagoida nopeisiin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin muutoksiin, kohdistuivatpa ne koko kansaan tai joihinkin tiettyihin ryhmiin eri alueilla, koulutustasoilla ja ammattiteoissa.

Malli mahdollistaisi aikuiskoulutuksen kytkemisen kiinteämmin myös työelämän toimintaan. Yksilöllinen koulutustili mahdollistaisi koulutusosoikeuden kohdentamisen yksittäiselle henkilölle, minkä jälkeen työ- ja virkaehtosopimuksissa voitaisiin sopia myös yksilön vapaassa käytössä olevista koulutusresursseista. Aloilla, joilla lisäkouluttautumista pidetään sekä työntekijän että työnantajan etuna, voisi palkkaan sisältyvän koulutusosoikeuden kertyminen asettua varsin korkeallekin tasolle.

Joillakin aloilla työnantajalla voisi mallissa olla pyrkimys siirtää omia koulutuskustannuksiaan järjestelmän kautta katettaviksi. On kuitenkin huomattava, että koulutusoikeuden kertyminen muodostaisi osan työntekijän palkkaa ja olisi työntekijän omaehtoisesti käytettävissä. Tällöin siirtäminen olisi mahdollista lähinnä aloilla, joilla työnantajan ja työntekijän intressit koulutuksen sisällön ja tavoitteiden suhteen ovat yhteneväiset. Näissä tapauksissa työntekijäosapuolella olisi hyvät edellytykset saada varsin hyvä sopimus neuvotteluissa kun työntekijöiden oma panostus kouluttautumiseen joka tapauksessa kanavoituisi työnantajalle tarkoituksenmukaisella tavalla eikä oikeuden sisällyttäminen koulutusoikeuden kertymiseen olisi työntekijäosapuolelle vastaavaa lisätuloa kuin palkankorotus tai muiden etujen parantaminen.

Epäilemättä joillakin aloilla työnantajan ja työntekijän intressit koulutuksen sisällöstä eroaisivat voimakkaastikin työnantajan painottaessa täsmäkoulutusta senhetkisiin työtehtäviin ja työntekijöiden korostaessa laaja-alaisen ammattitaidon kehittymistä. Tällöin työnantajien intressissä olisi, että työntekijöiden koulutukseen suuntautuvat resurssit ja koulutuksen sisältö olisivat työnantajan määräysvallassa eikä koulutustilille kohdentuva koulutusoikeus olisi erityisen houkuttelevaa. Toisaalta näillä aloilla työntekijäosapuolella olisi vastaavasti suurempi intressi tavoitella oikeutta omien intressiensä mukaiseen koulutukseen ja siten koulutusoikeuden kertymistä henkilökohtaiselle koulutustilille.

Yksinkertainen järjestelmä, joka mahdollistaisi koulutuskysymysten nykyistä monipuolisemman käsittelyn työ- ja virkaehtosopimusneuvotteluissa, olisi askel suuntaan, jossa osaamisen kehittäminen nousisi ansaitsemaansa asemaan myös työmarkkinaneuvotteluissa. Oikeuden osallistua koulutukseen tulee olla jatkossa keskeisiä työehtosopimuksissa neuvoteltavia asioita.

Koulutustili ei tietenkään poistaisi työnantajien veloitetta ja intressiä vastata työhön liittyvästä koulutuksesta. Keskeisenä asiana säilyisikin neuvottelemineen työnantajan tarjoaman työhön liittyvän koulutuksen laajuudesta ja oikeudesta osallistua siihen työaikana. Epäilemättä joissakin tapauksissa olisi mahdollista saavuttaa myös järjestelyjä, joissa työntekijällä olisi oikeus osallistua omaehtoiseen koulutukseen työajalla, erityisesti jos työnantaja arvioisi koulutuksen työtehtäviä hyödyttäväksi. Työpaikoilla jo olevien henkilöstön koulutusmahdollisuuksien tulee olla mahdollisimman laajasti kaikkien työntekijöiden tiedossa. Ennen kaikkea työnantajien tehtävä on rohkaista tai ohjata työntekijöitä

Yksilön olisi mahdollisuus ohjata mikä tahansa osa tuloistaan suoraan koulutustililleen ilman, että maksaisi kyseisestä tulosta veroa.

kouluttautumaan. Kyse ei ole ainoastaan työnantajan tarpeiden tyydyttämisestä, vaan työntekijän oikeudesta oman osaamisensa kehittämisen laajentamisesta ja tekemisestä näkyväksi.

Työmarkkinaosapuolia palvelisi myös koulutus- ja osaamistarpeen nykyistä kehittyneempi ennakoititutkimus, joka voisi antaa neuvotteluosapuolille puolueetonta tietoa koulutustarpeista. Joka tapauksessa ennakointi on viime kädessä poliittista, eikä koulutuksen mitoittaminen sen enempää aikuiskoulutuksessa kuin muussakaan koulutuksessa voi perustua puolueettomaan arviointiin vaan edellyttää poliittisia ja työmarkkinapoliittisia linjauksia siitä mihin suuntaan suomalaista työelämää ja koulutusta halutaan kehittää. Näiden linjojen asettamista helpottaisi suuresti koulutuksen saaminen työelämän osapuolten neuvotteluihin ja keskustelujen pohjaaminen tutkimuspohjaiseen perusennakointiin osaamis- ja koulutustarpeista.

Lisäksi koulutustiliin voidaan liittää yksilöille kannustimia panostaa resursseja omaan koulutukseensa. Yksilön olisi mahdollisuus ohjata mikä tahansa osa tuloistaan suoraan koulutustililleen ilman, että maksaisi kyseisestä tulosta veroa. Tämä osaltaan edistäisi sitä, että yksilö tekisi omasta koulutuksestaan järjestelmällisempää. Vero voitaisiin periä vasta kun henkilö nostaa resurssin rahastosta koulutuksen muodossa. Koulutukseen kannustamiseksi rahastosta resursseja nostettaessa voisi verotus olla alhaisempaa tai koulutuksena nostettu palkka jopa kokonaan verovapaata.

Malli mahdollistaa hyvin monipuolisen yksilöiden aikuiskoulutuksen tukemisen. Keskeistä on, ettei koulutusosoikeuden kertymisestä tehdä yksilön kannalta kohtuuttoman monimutkaista. Yksilölle voitaisiin myös tehdä näkyväksi hänelle kertyvä koulutusosoikeus päästämällä hänet verkossa tarkastelemaan sekä koulutustililleen kertyneitä resursseja ja niiden kertymisen perusteita KELAn sähköisen asioinnin tai nettipankin tapaan. Lisäksi kansalaisia voitaisiin muistuttaa koulutusosoikeuden kertymisestä esim. kerran vuodessa lähetettävällä työeläkeotteen kaltaisella koulutusosoikeusotteella, joka kertoisi henkilölle kertyneen koulutusosoikeuden suuruuden. Koulutusosoikeusotteen ohessa kansalaiselle voisi lähettää myös ohjeet koulutusportaalin käyttämisestä, minkä lisäksi eri koulutuksen tarjoajat olisivat epäilemättä kiinnostuneita postituksen yhteydessä tapahtuvasta suoramarkkinoinnista.

Koulutusosoikeutta voisi käyttää koulutuspalveluiden hankintaan julkisilta tai yksityisiltä markkinoilta.

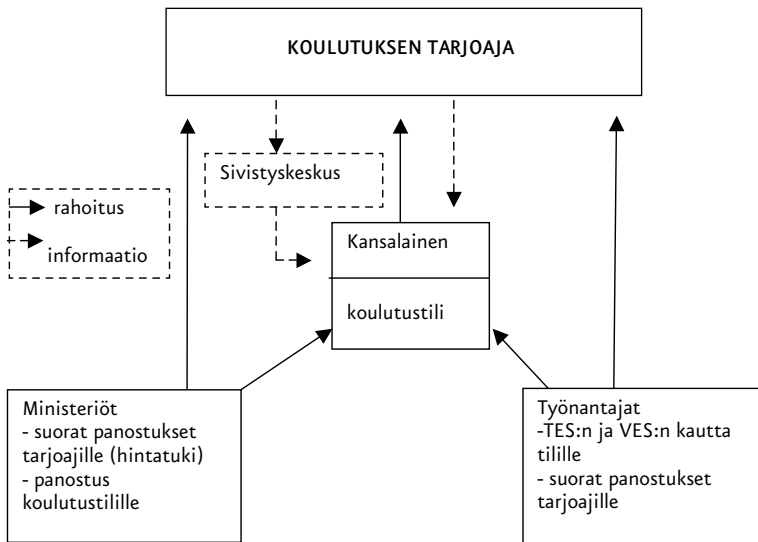
Keskeinen tekijä olisi myös se, että kansalainen voisi käyttää koulutusoikeuttaan halunsa mukaan mihin tahansa aikuiskoulutukseen. Koulutusoikeutta voisi käyttää koulutuspalveluiden hankintaan julkisilta tai yksityisiltä markkinoilta. Viime kädessä koulutuksen laadun ja hyödyn arvioijana toimisi yksittäinen kansalainen asiakkaana. Tämä vaatii, että yksilölle annetaan nykyistä paremmat edellytykset saada tietoa eri oppilaitosten opetustarjonnan laadusta, mihin palaamme käsitellessämme koulutusportaalia.

Sitä ennen on kuitenkin syytä avata niitä keinoja, joilla julkinen valta voi ohjata kansalaisia juuri hyvinä pitämiensä opintojen pariin. Nykyinen aikuiskoulutuksen resurssienjakojärjestelmään on niin läpinäkymätön, että poliittisessa päätöksenteossa on lähes mahdotonta painottaa paitsi joidenkin väestöryhmien koulutustarpeita, myös tiettyjen alojen opintoja. Koulutustilimalliin yhdistetty hintatuki mahdollistaisi koulutuksen läpinäkyvän ohjauksen.

HINTATUKI

Koulutustileihin perustuvassa rahoitusjärjestelmässä valtaosa koulutuksen tuesta kanavoitaisiin kansalaisten kautta. Tämän lisäksi malliin olisi tarkoituksenmukaista sisällyttää suoraa tukea oppilaitokselle. Yksilön kautta resursseja oh-

Koulutustileihin perustuvassa rahoitusjärjestelmässä valtaosa koulutuksen tuesta kanavoitaisiin kansalaisten kautta.

jattaessa keskeinen kysymys on keiden koulutusta julkisista varoista tulee tukea. Oppilaitosten suora tuki vastaa kysymykseen millaista koulutusta tulee tukea.

Koulutustilejä täydentävän oppilaitosten suoran tukemisen tarkoituksena olisi ohjata koulutuskysynnän ja –tarjonnan tasapainoa yhteiskunnan tavoitteiden kannalta tarkoituksenmukaisena pidettyyn suuntaan.

Yksilön kautta tapahtuva resurssien ohjaaminen ei mahdollista yksilöiden kannustamista esimerkiksi puualan tai kirjallisuuden opintoihin. Jos yhteiskunta haluaa yleisen opintoihin osallistumisen lisäksi kannustaa yksilöitä juuri tietynlaisiin opintoihin, tarvitaan siihen erilaisia keinoja. Kannustaminen vaatii käytännössä sitä, että järjestelmä tekee joistakin opinnoista suhteellisesti helpompia kohdentamalla julkista tukea niihin.

Tämä voidaan toteuttaa oppilaitosten hintatuella. Hintatukea myönnettäisiin suoraan oppilaitoksille niiden järjestämien kurssien perusteella. Tällöin kurssin hintaa opiskelijalle voitaisiin laskea ja oppilaitoksella olisi kannustin saada opiskelijoita juuri hintatuetuille kursseille. Mikään ei tietenkään estä koulutuksenjärjestäjää tarjoamasta mitä tahansa koulutusta, jos se vain kohtaa kysynnän.

Hintatukeen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä olisivat koulutuksen järjestämisen hinta ja yhteiskunnallinen toivottavuus. Yhteiskunta voisi tukea erityisesti niin tiettyjen alojen ammatillisia opintoja kuin yleisiä kansalaisvalmiuksia ja yleissivistystäkin tukevia kursseja. Tässäkin järjestelmä olisi nykyistä aikuiskoulutuksen ohjausjärjestelmää huomattavasti läpinäkyvämpi ja yleisiä opintojen painopisteitä voitaisiin asettaa niin valtakunnallisella kuin paikallisellakin tasolla.

Periaatteessa hintatuki voidaan kohdentaa hyvin erilaisilla mekanismeilla, joilla on olennaisesti erilaiset kannustimet suhteessa yksittäisiin oppilaitoksiin ja vaikutukset järjestelmän budjetointiin.

Yksikkötuessa jokainen oppilaitos saisi etukäteen määrätyn summan jokaista tuettua opetustuntia, opiskelijaa tai opintosuoritusta kohti. Tukimuodon vahvuus olisi sen ennustettavuus oppilaitosten kannalta ja suurimmat haasteet liittyisivät käytön ennakkointiin ja siten budjetointiin.

Kehystenjaossa oppilaitoksille ilmoitettaisiin kuinka paljon hintatukea tietyn tyyppisiin kursseihin jaettaisiin ja tuki jaettaisiin kurssien päätyttyä järjestäjille kurssien laajuuden suhteessa. Oppilaitokselle olisi tällöin kannattavaa järjestää sellaisia kursseja, joissa on vain vähän kilpailua, mikä olisi omiaan aikaan-

Hintatukeen keskeisesti vaikuttavia tekijöitä olisivat koulutuksen järjestämisen hinta ja yhteiskunnallinen toivottavuus.

saamaan kilpailua ja parantamaan koulutuksen laatua. Mallin heikkous liittyy lähinnä siihen, että yksittäistapauksissa muodostuvaa yksikköhintaa voisi olla etukäteen vaikea arvioida ja oppilaitos joutuisi kantamaan riskiä.

Jaksotetussa kehystenjaossa paino olisi vielä voimakkaammin nopeassa koulutustarjonnan luomisessa. Oppilaitoksille ilmoitettaisiin, että tietyllä aikavälillä tietyn koulutuksen hintatukea jaetaan tietty määrä euroja kuukaudessa. Tällöin ne oppilaitokset, jotka kykenisivät käynnistämään alan koulutuksen nopeasti, saisivat enemmän hintatukea opintoyksikköä kohti kun taas useampien koulutuksen järjestäjien ehtiessä samoille markkinoille opintoyksikkökohtainen hintatuki putoaisi.

Vastaavia resurssinjakomalleja voidaan keksiä lukuisia. Käytännössä käyttökelpoisimmat tukimuodot ovat kehystenjako ja jaksotettu kehystenjako, joista edellinen soveltuu pysyväisluontoiseen toivottavina pidettyjen opintojen tukeen ja jälkimmäinen nopeisiin koulutustarpeisiin vastaamiseen. Kehystenjako soveltuu parhaiten suhteellisen suurten opintomäärien tukemiseen, jolloin sattunaisvaihtelulla on vähemmän vaikutusta oppilaitosten tukemiseen ja malli lähestyy yksikkötukea sekä nykyistä aikuiskoulutuksen rahoitusjärjestelmää.

Jaksotettua kehystenjakoa vastaavaa mekanismia meillä ei tällä hetkellä ole käytössä. Yhdistettynä läpinäkyvään rahoitusjärjestelmään, jossa oppilaitoksille saadaan yhdessä päivässä tieto, että tiettyjä opintoja tuetaan erityisesti seuraavan kuuden kuukauden aikana, jaksotettu kehystenjako mahdollistaa oppilaitosten hyvin tehokkaan kannustamisen uuden koulutuksen aloittamiseen. Esimerkiksi laman aikana yhteiskunta voisikin nopeasti lisätä sellaisen koulutusmuodon tukea, joka on yhteiskunnallisesti tärkeää. Koulutuksen järjestäjä voisi saada työttömien hitsaajien koulutukseen lisärahoitusta tietylle ajanjaksolle. Samanaikaisesti toteutettu koulutustili tekisi prosessista vuorovaikutteisemman ja yksilön olisi helpompi tarttua koulutuksen järjestäjän tarjoukseen.

On varmasti myös syytä varata julkiselle vallalle mahdollisuus tukea oppilaitoksia sitä syystä, että ne ovat olemassa. Pääsääntöisesti tuki tulee toki suunnata oppilaitosten toimintaan, mutta joissakin tapauksissa oppilaitos itsessään muodostaa yhteisölle keskeisen instituution, jonka arvo ei tyhjene sen järjestämään toimintaan. Näissä tapauksissa julkinen valta voi tukea oppilaitosten toiminnan kehittämistä tai niiden säilyttämistä puhtaasti museaalisisista syistä.

Pääosin aikuiskoulutuksen rahoitus tulisi varmasti vastaisuudessaakin olemaan opetusministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön vastuulla jälkimmäisen keskittyessä varsin tiiviisti työvoimapolitiittiseen koulutukseen. Koulutustili kuitenkin yksinkertaistaisi myös muiden toimijoiden toimintaa aikuiskoulutuksen kentällä. Aikuiskoulutus voi olla toimiva keino niin ympäristö- kuin terveyspolitiikassakin ja koulutustilin ja hintatuen yhdistelmä mahdollistaisi suorat panostukset esimerkiksi ympäristökoulutukseen ilman merkittäviä panostuksia rahoitus- ja arviointimekanismien kehittämiseen.

Yksinkertainen rahoitusjärjestelmä helpottaisi erityisesti sellaisten kysymysten käsittelyä, jotka vaativat hyvin monien hallinnonalojen yhteistyötä. Maahanmuuttajat ovat erityinen ryhmä, jolle aikuiskoulutusta tulee räätälöidä. Heidän tarpeensa eroavat usein merkittävästi kantaväestön koulutustarpeista ja koulutus muodostaa olennaisen osan kotouttamisprosessia. Maahanmuuttokysymysten käsittely vaatii laajaa eri hallinnonalojen yhteistyötä ja vaarana on usein toiminnan pirstaloituminen. Tällä hetkellä tarjolla olevan aikuiskoulutuksen kenttä on jo pelkästään suomenkielen opetuksen tarjonnan näkökulmasta aivan liian pirstaleinen, jotta maahanmuuttaja itse kykenisi hakemaan itselleen sopivinta opetusta. Hintatuen ja yksityisten koulutustilien yhdistelmä sallisi maahanmuuttajien koulutuskysymysten käsittelyn huomattavasti nykyistä yksinkertaisemmin, selkeämmin ja joustavammin myös valtakunnallisella tasolla.

SIVISTYSKESKUS

Merkittävä tekijä eri väestöryhmien jäämisessä koulutuksen ulkopuolelle on tiedon epätasainen jakautuminen.

Sen lisäksi, että julkinen valta pyrkii mahdollistamaan aikuiskoulutuksen kaikille sosiaaliseen asemaan katsomatta, tulee sen tehdä kansalaiselle näkyväksi hänelle avoinna olevat koulutusmahdollisuudet. Merkittävä tekijä eri väestöryhmien jäämisessä koulutuksen ulkopuolelle on tiedon epätasainen jakautuminen. Nykyisessä monimutkaisessa aikuiskoulutusjärjestelmässä oikean koulutuksen löytäminen on helppoa lähinnä niille, jota tuntevat järjestelmän ja ovat jo osallistuneet koulutukseen. Tilanteen helpottamiseksi meillä on jo tällä hetkellä käytössä suunnaton joukko erilaisia portaaleja, jotka kokoavat koulutuksen eri osa-alueita yhden sivuston alle.

Erilaiset osin päällekkäiset ja lomittaiset portaalit, erityisesti alueelliset koulutusportaalit, voitaisiin korvata yhdellä valtakunnallisella portaalilla, Sivis-

tyskeskuksella. Samalla voitaisiin korjata eräitä olemassa olevien järjestelmien merkittävimpiä puutteita.

Ensimmäinen erilaisten portaalien haaste on kattavuus. Käytännössä kaikkien ulkopuolelle jää yksityisten koulutuksen tarjoajien laaja ja monipuolinen koulutustarjonta. Tähän voitaisiin vastata mahdollistamalla koulutustilillä maksaminen ja hintatuen saaminen vain niille koulutuksen tarjoajille, joiden koulutus löytyy kokonaisuudessaan tai muutoin riittävässä laajuudessa Sivistyskeskuksesta, jossa on esillä koulutustarjonta ja järjestetystä koulutuksesta annetut arviot, eli asiakaspalaute. Näin yksilöllä olisi mahdollisuus yhden sivuston kautta tarkastella koko maan aikuiskoulutustarjontaa ja sen laatua.

Kattavuutta suurempi ongelma on kuitenkin tiedon käsittely portaalissa. Erilaisilla hakutoiminnoilla voidaan mahdollistaa kurssien haku niin alueen, aiheen, pohjakoulutuksen kuin keston tai hinnankin perusteella, ja tämä ongelma onkin jo olemassa olevissa koulutusportaaleissa onnistuttu ratkaisemaan. Vaikeammaksi on osoittautunut portaalin sisältämän tiedon merkityksellistäminen.

Koulutusjärjestelmän tuntemuksesta saatu apu kurssien valinnasta ei ole vain siinä, että osaa löytää jonkin alan kurssija vaan hyvien kurssien ja järjestäjien erottaminen vähemmän hyvistä. Hyvin koulutettujen ja paljon aikuis-koulutukseen osallistuvien ryhmien etu on siinä, että he tuntevat oppilaitokset ja osaavat siten erottaa hyvän tarjonnan heikosta. Aikuiskoulutuksen kenttä on myös niin moninainen, että heikkoakin koulutusta tuottava palveluntarjoaja voi menestyä vuosia yksinkertaisesti kohderyhmää säännöllisesti vaihtamalla.

Tämä ongelma on kuitenkin onnistuttu ratkaisemaan esimerkiksi nettihuu-tokaupoissa tavalla, jota voitaisiin käyttää myös Sivistyskeskuksessa. Jokainen kurssille osallistunut antaisi käymälleen kurssille arvosanan esimerkiksi kou-luarvosanalla ja kertoisi oliko hän tyytyväinen kurssiin. Jokaisen portaalissa esitellyn kurssin kohdalta taas löytyisi koulutuksen tarjoajan kaikkien kurssien keskiarvosta sekä saman kurssin aiemmin järjestettyjen versioiden arvosanojen keskiarvo. Tällöin kuka tahansa koulutusta etsivä voisi helposti erottaa, minkä koulutuksen tarjoajien kurseille osallistuneet ovat olleet tyytyväisiä ja miltä taas ihmiset eivät ole kokeneet saavansa vastinetta rahoilleen.

Lisäksi kurssin yhteydessä näkyisi automaattisesti koulutuksen järjestäjän yhteensä järjestämien opintojaksojen määrä, jolloin kurssin etsijä voisi myös

arvioida sitä kuinka suuren joukon näkemyksiin arvosanat perustuvat ja kuinka luotettavalta ja turvalliselta järjestävä taho muuten vaikuttaa.

Näillä yksinkertaisilla keinoilla tieto eri koulutuksenjärjestäjien tasosta tulisi läpinäkyväksi laajasti kaikille kansalaisille ja oppilaitoksilla olisi nykyistä huomattavasti voimakkaammat kannustimet laadukkaan koulutuksen tuottamiseen. Heikon laadun tuottaminen kostautuisi heti osallistujien arvioissa ja johtaisi oppilaitoksen houkuttelevuuden laskuun.

*Tässä järjestelmässä myös oppisopimus-
koulutus ja korkeakoulujen tarjoama oppisopimusluonteinen koulutus voisi sisältyä Sivistyskeskukseen.*

Sivistyskeskukseen olisi mahdollista yhdistää myös nykyinen ammattiluotus-
sitoiminta. Ammattiluotus-
sitoiminnan ainoa merkittävä heikkous on se, että se kohtaa vain työssä olevat. Yhdistäminen Sivistyskeskukseen mahdollistaisi samanlaisen toiminnan myös työttömille. Sivistyskeskuksella olisi siis mahdollista olla myös fyysinen käyttöliittymä esim. paikallisen kirjaston yhteydessä. Henkilöä ei sinänsä tarvitsisi kouluttaa aikuiskoulutuksen opintojen ohjaajaksi vaan hänen tehtävänänsä olisi opastaa portaalin käyttöön.

Tässä järjestelmässä myös oppisopimuskoulutus ja korkeakoulujen tarjoama oppisopimusluonteinen koulutus voisi sisältyä Sivistyskeskukseen, jolloin lähes kaikki aikuisen koulutusmahdollisuudet löytyisivät yhdestä paikasta ja jossa yksilön päätöksentekoa tukisi aiemmin vastaavia opintoja suorittaneiden tekemä laatuarviointi.

Tavoite	Kuvaus	Ratkaisu
Yksilön mahdollisuus valita	Yksilöllä tulee olla resursseja, joilla hankkia koulutusta ja olla oppilaitoksille houkutteleva opiskelija.	Koulutustili
Riittävä tieto mahdollisuuksista	Koulutustarjonta on helposti yksilön ulottuvilla ja sen määrä ja laatu ovat arvioitavissa.	Sivistyskeskus
Elinikäinen oppiminen	Jokainen yksilö sisäistää elinikäisen oppimisen yhteiskunnan vallitsevaksi arvoksi. Aikuiskoulutus on universaali oikeus. Yhteiskunta tukee kansalaisten koulutautumista ja tekee mahdollisuudet näkyviksi.	Koulutustili, hintatuki, Sivistyskeskus
Jatkuvaan rakennemuutokseen sopeutuminen	Yksilöiden tulee uudistaa osaamistaan. Koulutusjärjestelmän tulee reagoida tarpeisiin nopeasti.	Koulutustili, hintatuki
Tasa-arvoiset koulutusmahdollisuudet	Koulutuksen järjestäjät näkevät kaikki koulutusta tarvitsevat houkuttelevina opiskelijoina. Kaikki kansalaiset saavat tietoa koulutusmahdollisuuksista ja voivat vaikuttaa niihin.	Koulutustili, hintatuki, Sivistyskeskus

7.

Keskeiset esitykset

- Luodaan kaikille kansalaisille henkilökohtainen koulutustili. Kaikkia kansalaisia ja erityisen tuen tarpeessa olevia ryhmiä tuetaan yksityiselle tilille kohdennetuilla panoksilla.
- Kansalaisia kannustetaan yhteiskunnallisesti tärkeänä pidettyyn koulutukseen hintatuella, jolla alennetaan sen koulutuksen hintaa. Hintatuki mahdollistaa myös nopean koulutustarjonnan luomisen äkillisissä muutostilanteissa.
- Kaikki aikuiskoulutus, joka on mahdollista maksaa koulutustililtä, kootaan yhteiseen portaaliin, Sivistyskeskukseen, jossa on avoimesti esillä koulutuksen hinta ja laatu. Alueellinen koulutusneuvonta kootaan Sivistyskeskuksen paikallistoimipisteisiin.

KIRJALLISUUS

- Ammatillisesti suuntautuneen aikuiskoulutuksen kokonaisuudistus. AKKU-johtoryhmän toimenpide-ehdotukset* (toinen väliraportti). Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:11.
- Antikainen, Ari. 2008. Suomi kuuluu aikuiskoulutuksen edelläkävijöihin.* Hyvinvointikatsaus 3/2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Glover, Jonathan. 2008. Ihmisyys. 1900-luvun moraalihistoria.* Suomen rauhanpuolustajat. Helsinki: Like.
- Helne, Tuula & Laatu, Markku (toim.). 2006. Vääryyskirja.* Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hollo, J.A. 1952. Kasvatuksen maailma.* Porvoo: WSOY.
- Karhunen, Hannu. 2008. Koulutus pääoma kasautuu yliopistokaupunkien ympärille.* Hyvinvointikatsaus 3/2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Kincheloe, Joe L. & McLaren, Peter. 2000. Rethinking Critical Theory and Qualitative Research. In: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. Handbook of Qualitative Research.* s. 279 – 313.
- Kumpulainen, Timo (toim.). 2007. Aikuiskoulutuksen vuosikirja.* Tilastotietoja aikuisten opiskelusta 2005. Opetusministeriön julkaisuja 2007: 26.
- Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli & Ruuska, Petri. 2004. Suomi toisin sanoen.* Tampere: Vastapaino.
- Looney, Janey. 2008. Teaching, Learning and Assessment for Adults.* Improving foundation skills. OECD, Centre for Educational Research and Innovation.
- Manninen, Jyri & Luukannel, Saara. 2008. Omaehtoisen opiskelun vaikutukset.* Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä. VSY.
- Niemelä, Seppo. 2008. Sivistystyö.* Helsinki: MSL, TSL, Svenska Studiecendralen, KSL, Visio, Kansio.
- Ojanen, Eero. 2008. Sivistyksen filosofia.* Helsinki: Kirjapaja.
- O'Leary, Duncan & Oakley, Kate. 2008. The Skills Paradox.* Confronting Inequality in Adult Learning. London: Demos.

- Pohjanpää, Kirsti. 2008. Työsuhde ja koulutus ratkaisevia aikuiskoulutukseen osallistumisessa.* Hyvinvointikatsaus 3/2008. Helsinki: Tilastokeskus.
- Pohjanpää, Kirsti & Niemi, Helena & Ruuskanen, Timo. 2008. Osallistuminen aikuiskoulutukseen.* Aikuiskoulutustutkimus 2006. Helsinki: Tilastokeskus.
- Rajavaara, Marketta. 2007. Vaikuttavuusyhteiskunta.* Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 84. Helsinki: Kela, tutkimusosasto.
- Salo, Petri & Suoranta, Juha. 2002. Sivistyksellinen aikuiskasvatus.* Helsinki: Kansanvaalitusseura.
- Saurén, Kirsi-Marja. 2008. Asiantuntijavalta –koulutettu mielikuvitus.* Systemaattinen analyysi Ivan Illichin tuotannossa esitetystä köyhyyden modernisoitumisesta kulutusyhteiskunnassa. Acta Universitatis Lapponiensis 147.
- Silvennoinen, Heikki. 2002. Koulutus marginalisaation hallintana.* Helsinki: Gaudeamus.
- Suoranta, Juha. 2007. Kriittinen työläiskasvatus.* Teoksessa Aittola, Tapio & Eskola, Jari & Suoranta, Juha (toim.). Kriittisen pedagogiikan kysymyksiä. Tampere: Tampereen yliopiston kasvatustieteiden laitos, s. 167 – 220.
- Törrönen, Anneliina & Kirstinä, Anna. 2006. Yhteisöllisyyden sytykkeitä.* Hallituksen politiikkaohjelmat, kansalaisvaikuttaminen. Oikeusministeriön julkaisu.
- Vaherva, Tapio & Malinen, Anita & Moisio, Antti & Raivola, Reijo & Salo, Petri & Kantasalmi, Kari & Kamppi Päivi & Silvennoinen, Heikki. 2006. Vapaan sivistystyön oppilaitosrakenne ja palvelukyky.* Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 16.
- Vaherva, Tapio & Malinen, Anita & Moisio, Antti & Raivola, Reijo & Salo, Petri & Kuusipalo, Paula & Silvennoinen, Heikki & Vaahtera, Kaisa 2007. Vapaan sivistystyön vaikuttavuus ja suuntaviivaopinnot.* Koulutuksen arviointineuvoston julkaisuja 25.
- Vapaan sivistystyön kehittämisohjelma 2009 – 2012.* Opetusministeriön asettaman valmisteluryhmän loppuraportti. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2009:12.
- Folkbildningsrådet. Folkbildningens Framsyn.* <http://www.folkbildning.se/download/497/x/Framsyn-kort.pdf> (Luettu 20.7.2009)
- <http://www.noste-ohjelma.fi/fin/default.asp> (Luettu 20.7.2009)

